HITLERS Derde Rijk

Nummer 14

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

Hitler thuis
Het privé-leven van de Führer

Deportatie
Op weg naar de dood

Idolaat van de Führer
Hitler-verering

Duitse straalvliegtuigen
Een gemiste kans

Rusland '42
Opmars naar Stalingrad

HITLERS Derde Rijk

Deel 14 Inhoud

Geheim Hitler-archief 73 t/m 78

Hitler thuis

De Holocaust 79 t/m 84

Deportaties

In het Derde Rijk 75 t/m 80

Führer verering

Nazi Verschrikkingen 69 t/m 74

Eugenetika: Genetische reiniging

Hitlers handlangers 51 t/m 54

Karl Dönitz: De laatste Führer

Hitlers veldslagen 97 t/m 106

Rusland '42: De Weg naar Stalingrad

Hitlers oorlogsapparaat 91 t/m 96

Straaljagers

Nazi-symbolen 55 t/m 58

Herinneringen aan Neurenberg

A tot Z van het Derde Rijk 53 t/m 56

Kesselring, Albert - Kolbe, pater Maximilian

Fotoverantwoording:

Geheim Hitler-Archief 73-78: Bayerische Staatsbibliothek (7), Suddeutscher Verlag (2), Aerospace (4); **De Holocaust 79-84:** Popperfoto (2), Topham Picturepoint (2), AKG (2), USHMM (3); **In het Derde Rijk 75-80:** Bayerische Staatsbibliothek (3), Aerospace (10); **Nazi verschrikkingen 69-74:** Suddeutscher Verlag (3), AKG (3), Bayerische Staatsbibliothek (1); **Hitlers Handlangers 51-54:** Aerospace (7), Topham Picturepoint (1); **Hitlers Veldslagen 97-106:** Aerospace; **Hitlers Oorlogsapparaat 91-96:** Aerospace; **Nazi Symbolen 55-58:** Aerospace.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. en Maxwell B.V. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2002 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

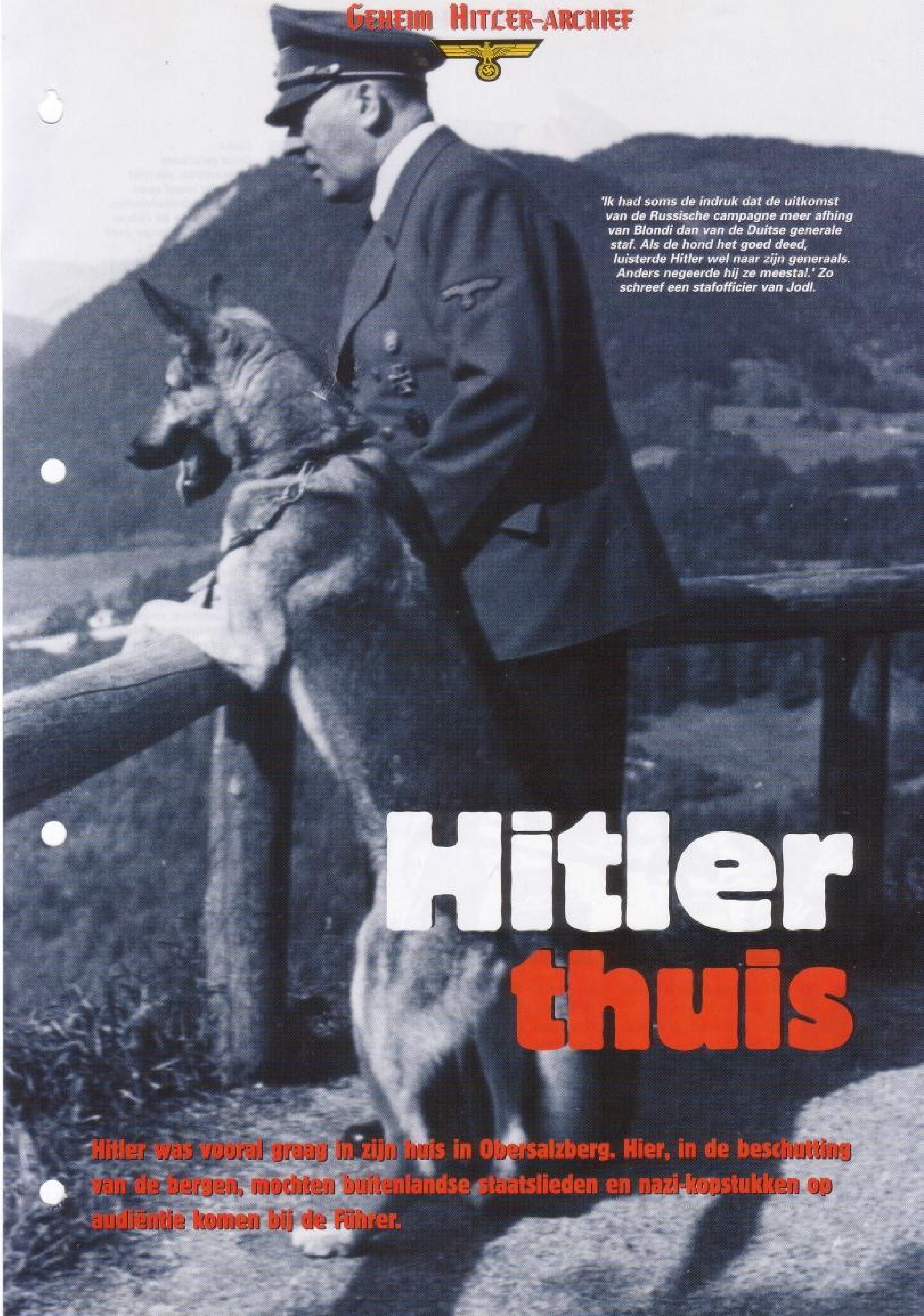

'Ik had soms de indruk dat de uitkomst van de Russische campagne meer afhing van Blondi dan van de Duitse generale staf. Als de hond het goed deed, luisterde Hitler wel naar zijn generaals. Anders negeerde hij ze meestal.' Zo schreef een stafofficier van Jodl.

Hitler thuis

Hitler was vooral graag in zijn huis in Obersalzberg. Hier, in de beschutting van de bergen, mochten buitenlandse staatslieden en nazi-kopstukken op audiëntie komen bij de Führer.

Links:
Deze zeldzame kleurenfoto, die niet gebruikt werd voor propagandadoeleinden, laat zien hoe de Führer zich met een jonge gast lijkt te vermaken. De naïviteit van kinderen trok Hitler aan en dit gevoel was wederzijds.

Links:
Hitler leidt zijn gevolg, met o.a. Von Blomberg en Von Schirach, rond in Berchtesgaden. Het gebied rond de Berghof werd constant verbouwd, maar werd op 25 april 1945 door geallieerde bombardementen platgegooid. Alleen het theehuis bleef overeind.

HITLER voelde zich vooral thuis in de bergen van Zuid-Duitsland. Zijn huis, de Berghof, op de Obersalzberg was uitgebouwd tot een tweede hoofdkwartier. Voor belangrijke beslissingen trok hij zich meestal terug op de bergtop. Aanvankelijk koos hij deze locatie omdat die zo dicht bij de Oostenrijkse grens lag. Er hing toen nog steeds een voorwaardelijke veroordeling boven zijn hoofd, die hij met zijn openbare toespraken telkens weer schond. Als de Duitse autoriteiten hem wilden arresteren, kon hij vanuit de Berghof gemakkelijk over de grens glippen. De Berghof vormde de achtergrond waartegen hij de Duitse toekomst vorm gaf. Tijdens de oorlog vertrok hij op de meest onvoorspelbare momenten naar dit huis en moest zijn hele entourage hem volgen. Omdat hij over zoveel zaken zelf besliste, moesten regeringsfunctionarissen vaak uit Berlijn naar de Obersalzberg vliegen om hem informatie te geven en zijn oordeel af te wachten. Ook zijn 'oude vrienden' nodigde hij tijdens de oorlog regelmatig uit op de Berghof. Zijn persoonlijke secretaris Traudl Junge werd daar in de winter van 1941 naartoe gevlogen: 'Hitler was al een paar minuten eerder aangekomen en in een van de vertrekken verdwenen. Zijn jas en hoed hingen aan de kapstok in de hal en voor het eerst realiseerde ik me dat dit echt Hitlers thuis was.'

Vegetarisch diner

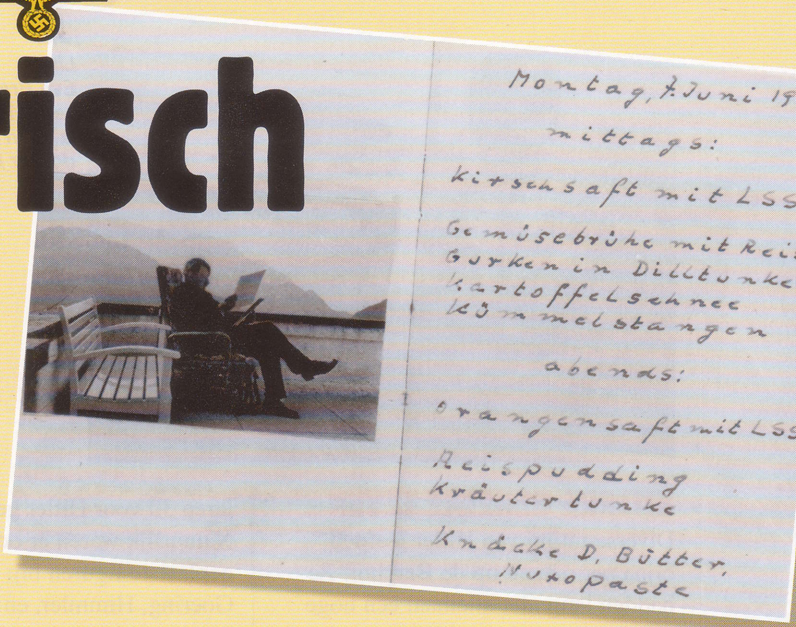

TOEN hij in Landsberg gevangen zat, werd Hitler zwaarder. Daarom besloot hij geen alcohol en vlees meer te nuttigen. Hij overtuigde zichzelf ervan dat deze producten slecht voor hem waren. Gregor Strasser klaagde over Hitler "Hij rookt niet, hij drinkt niet, hij eet vrijwel alleen maar groente, hij raakt geen vrouwen aan! En wij moeten hem begrijpen en zijn verhaal aan anderen verkopen?"

Albert Krebs was getuige van een van Hitlers tirades over het vegetarisme. Het was een fanatieke uitbarsting waarin Hitler uitlegde dat diverse symptomen - plotselinge transpiratie, gespannenheid en maagkrampen - hem ertoe gebracht hadden vegetariër te worden. Hij dacht dat hij aan de eerste fase van maagkanker leed en dat hij nog maar een paar jaar had om zijn "enorme taken" te volbrengen.

Natuurlijk nodigde de staatsman zijn dinergasten uit zijn voorbeeld te volgen. Op de Berghof serveerde Heinz Linge Hitlers eigen voedsel: monotone vegetarische maaltijden zoals havermout- of lijnzaadpap met groentensap. Een favoriete lunch van Hitler was gebakken aardappelen met kwark, gedrenkt in lijnzaadolie. De tafel stond altijd vol schalen met salade, maar de vleeseters onder de gasten slaakten steevast een zucht van verlichting als ze ook schalen worst zagen.

De avondmaaltijd was een typische, saaie Duitse koude schotel met salade. Vers fruit en groenten kwamen van de Obersalzberg waar Bormann de duurste modeltuin ter wereld liet aanleggen. De producten uit die tuin werden zelfs naar Oost-Pruisen gevlogen als Hitler zich daar in zijn militaire hoofdkwartier bevond.

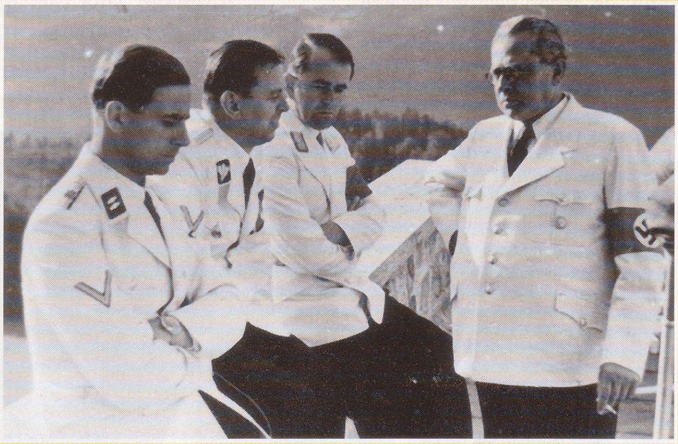

Bovenaan:
Het menu van de dag voor 7 juni 1943. Hitler was zo sober in zijn etenskeus dat men zelfs niet durfde te hopen op een aantrekkelijke maaltijd. De conversaties aan de tafel werden met gedempte stem gevoerd en stokten zodra Hitler zelf iets zei. De sfeer werd bepaald door het respect voor de Führer; de spanning aan de tafel was zo hoog dat zelfs prominente generaals en politici van de zenuwen hun glas omstootten als hij ze aansprak.

Boven:
Op het terras wachten onder andere Karl Brandt, Albert Speer en Heinrich Hoffmann op de Führer. Hier kwamen de rokers bij elkaar; Hitler stond roken in zijn huis niet toe.

Links:
Goebbels, de minister van propaganda, eet samen met de Führer tijdens Eintopfsonntag. Dit nazi-gebruik was in het leven geroepen om geld uit te sparen voor winterhulp. De gezinnen werden opgeroepen in de winter eenmaal per week een stoofpot te eten en het geld dat ze zo uitspaarden aan een goed doel te schenken. Bij de Führer was de stoofpot volledig vegetarisch.

Links:
Eva Braun bood altijd een luisterend oor. Hier is ze in gesprek met SS-dokter Karl Brandt.

HITLERS GEHEIME LEVEN

Diverse intimi van Hitler leefden bijna permanent op de Berghof. Ze hadden lang niet allemaal een hoge rang: de groep bestond uit een entourage van chauffeurs, secretaresses en hulpen in de huishouding, die vaak al vanaf de jaren 30 voor Hitler gewerkt hadden. Natuurlijk waren er ook hoger geplaatste figuren bij: Goebbels, Goering, Himmler, en - later - Martin Bormann. Hun verschil met andere kopstukken was dat zij veel meer wisten over Hitlers privé-leven: zij kenden het geheim van Eva Braun.

Eva Braun was de vrouw des huizes op de Berghof. Dat was te zien aan de verse bloemen die her en der op tafel stonden. Hoewel de vergaderkamers en kantoren enorm groot en zakelijk ingericht waren, waren er ook meer huiselijke vertrekken. Het terras, bekend van foto's en filmbeelden van Hitler, had een prachtig uitzicht over Salzburg, Berchtesgaden en de Untersberg.

Hitlers dagelijkse routine was zeer star en in latere jaren zorgde Bormann ervoor dat hier niet van afgeweken werd. Vandaar het beruchte incident in juni 1944 toen Duitse legereenheden in Normandië niet onmiddellijk in de tegenaanval konden gaan omdat zij Hitlers persoonlijke goedkeuring moesten hebben en Bormann weigerde hem te

Boven:
Sepp Dietrich op bezoek bij de Führer in het gezelschap van Heinrich Hoffmann (1885-1957). In Hoffmanns studio ontmoette Hitler Eva Braun. Hoffmann, die vrijwel altijd bij Hitler was, was de enige die foto's van de Führer mocht maken. Een voorbeeld daarvan ziet u hier links. Zelfs de drukste dictator moet vrije tijd hebben.

vroeg te wekken. Hitler begon zijn dag op het middaguur. De gasten in de Berghof moesten zich 's ochtends zo stil mogelijk houden. Eva Brauns terriërs, Negus en Stasi, lagen buiten haar kamer die via een badkamer in verbinding stond met Hitlers kamer. Militaire officieren en nazi-leiders kwamen in de ochtend aan. Bij mooi weer liep het terras vol met mensen die op een audiëntie wachtten.

CHARMANTE GASTHEER

Hitler ging eerst naar de vergaderkamer voor een briefing over de militaire situatie. Dit duurde vaak tot 3 of 4 uur 's middags. De gasten kregen altijd het advies zo uitgebreid en laat mogelijk te ontbijten omdat de lunch pas na deze vergadering gehouden werd. Als hij afscheid had genomen van zijn generaals, ging Hitler naar de woonkamer, waar hij Eva Brauns hand kuste en zijn lunchgasten die hij nog niet eerder had gezien begroette. Traudl Junge was gefascineerd door de gedaanteverandering die dan optrad: 'Een paar minuten daarvoor was de Führer in een ernstig gesprek verwikkeld over zaken die de hele wereld aangingen, maar zodra hij de kamer met gasten binnenkwam, vergat hij die beslommeringen en werd hij een aardige, charmante gastheer.'

Hitler ging altijd met een van zijn vrouwelijke gasten aan zijn arm naar de lunchtafel. Zijn plek aan tafel was zo dat hij door het raam naar buiten kon kijken. Eva Braun zat links van hem en Martin Bormann rechts; Hitlers vrouwelijke eregaste zat tegenover hem. De tafelschikking werd met naambordjes aangegeven. Dit werd vooraf minutieus gecontroleerd door Hitler.

Niemand praatte bij Hitler aan tafel over zaken. Naarmate het nieuws van het front verslechterde, vonden Hitlers tafelgenoten het steeds moeilijker om over koetjes en kalfjes te spreken. Dit gold vooral voor de legerofficieren. Na een uurtje verliet Hitler de tafel voor zijn vaste middagwandeling over de Obersalzberg, via een bosje naar een theehuisje. Meestal verontschuldigde Bormann zich hier en haastte hij zich terug naar zijn kantoor. Hitler wandelde verder, soms samen met een geselecteerde groep gasten of alleen met zijn hond Blondi. Meestal was hij tijdens de wandeling gekleed in een overjas en had hij een hoge pet op het hoofd. Blondi bleef aan de lijn, zodat hij niet achter de herten aan kon.

Boven:
De Obersalzberg bij Berchtesgaden in Beieren was al vroeg Hitlers favoriete verblijf. In 1928 huurde hij daar Haus Wachenfeld voor 100 mark per maand van de weduwe van een Hamburgse industrieel. Hitler nodigde zijn halfzus Angela Raubal uit om op het huis te passen. Hier werd hij verliefd op zijn grote liefde: zijn nichtje Geli.

IN HET THEEHUIS

Het theehuis was een plomp, lelijk gebouw, dat gedomineerd werd door een ronde, centrale kamer met marmeren wanden die met goud versierd waren. Grote ramen zorgden voor een fantastisch uitzicht; naast de grote open haard aan de andere kant stonden vier hoge stoelen voor Hitler en zijn eregasten. Bovendien stonden er nog zo'n twintig stoelen rond een enorme tafel in het midden: hij was zo breed dat men moest schreeuwen om elkaar te verstaan. Hitler bestelde er meestal appelschil- of kummelthee om zijn gebak weg te spoelen. Zijn gasten kregen gewone thee of koffie, maar waren vaak verplicht om naar een plaat van Wagner te luisteren voordat Hitler zich door zijn chauffeur in een zwarte Volkswagen met open dak naar huis liet brengen.

Hitler viel in het theehuis vaak in zijn stoel in slaap. Meestal deed hij ook nog een dutje als hij weer terug was op de Berghof. Hij startte pas weer met werken om 7 uur 's avonds als de tweede ronde vergaderingen begon. Daardoor vond het avondeten nooit voor 9 uur plaats.

DOORDRAMMER

Na het eten ging Hitler terug naar zijn vergaderkamers en besteedde hij nog een uurtje of twee aan regeringszaken. Na een laatste militaire briefing riep Hitler iedereen in de grote vergaderzaal bijeen, waar hij rechts naast de open haard ging zitten en Eva aan de andere kant. Hij nipte van zijn thee, maar zijn gasten konden ook voor champagne, cognac of wijn kiezen. Er werd weer gebak geserveerd en Hitler sprak vervolgens urenlang over allerlei onderwerpen. Uit de verslagen die daarvan door Heinrich Heim op verzoek van Bormann gemaakt zijn, blijkt dat

Boven:
Martin Bormann met Hitler op het dakterras van de Berghof. Hij was Hitlers schaduw en de enige medewerker die Hitler volledig vertrouwde.

Hitler een echte doordrammer was: dit waren geen conversaties of discussies, maar het geraaskal van een eigenwijze fanaticus die alleen van zijn allerbeste vrienden tegenspraak duldde. Een daarvan was zijn tandarts, Hugo Blaschke, die graag tot in de kleine uurtjes bleef kletsen. Ook Bormann hield het meestal lang vol, in de hoop Hitler in de juiste stemming te treffen om toestemming te krijgen voor een van zijn vele plannetjes.

Langzaam trokken de gasten, uit verveling of door slaap overmand, zich een voor een terug. Rond 4 of 5 uur 's ochtends controleerde Hitler of er nog nieuws was van het front, voordat ook hij naar boven ging. Eva rookte dan meestal nog een sigaret en nam een pepermuntje voor een frissere adem. Vervolgens ging zij ook naar bed.

Hitler was een nachtmens. Als hij al eens vroeg naar bed ging, liet hij vaak zijn chauffeur bij het ochtendgloren wekken voor een tochtje over de bergwegen alvorens weer naar bed te gaan. Overdag had hij weinig tijd voor effectieve arbeid. In zijn hoofdkwartier in Rastenburg volgde hij hetzelfde dagrooster, alleen verving hij hier de middagwandeling naar het theehuis door wat met Blondi te spelen en hem nieuwe kunstjes te leren.

Hitler werd vaak een 'dilettante dictator' genoemd. Hij had de tijd van zijn leven toen hij tijdens zijn strijd om de macht tegen de gevestigde orde mocht schoppen. De dagelijkse regeringsbeslommeringen interesseerden hem echter maar weinig en hij deed geen concessies aan zijn persoonlijke levensstijl toen hij rijkskanselier werd. Hij had zich altijd via zijn persoonlijke staf van de rest van de wereld geïsoleerd: hij liet zich slechts af en toe in het openbaar zien. Als hij te veel contact had met politici of generaals zouden zij zijn zwaktes kunnen zien en dat wilde hij voorkomen. Hij wilde het beeld kweken van de mystieke Führer.

DILETTANTE DICTATOR

Hitler werd het slachtoffer van zijn eigen mythe. Hij wilde zo min mogelijk contact met zijn generaals, partijleiders of zijn burgermedewerkers. Oppervlakkig geklets met zijn secretariële en huishoudelijke staf was zijn alternatief voor een sociaal leven. 'Als Hitler al een vriend had,' zei Albert Speer, 'dan was ik dat waarschijnlijk'. Hij was vrij emotieloos in de omgang met anderen en gaf de voorkeur aan de isolatie van zijn eigen huis. Mensen die niet bekend waren met het regime op de Berghof merkten op hoe de sfeer daar losser werd als Hitler eindelijk naar bed ging.

Linksmidden:
Baldur von Schirach, een van Hitlers regelmatige gasten, vergezelt de dictator op zijn middagwandeling.

Links:
Hitler had geen vrienden: hij had alleen maar een band met kinderen en dieren. Hun onschuld was niet bedreigend voor hem.

Joden worden opgepakt voor deportatie. De nazi's deden veel moeite om de joden overal in Europa op te sporen, zodat ze te zijner tijd efficiënt naar de kampen gestuurd konden worden.

DEPORTATIES

Tussen 1941 en 1945 verplaatsten de nazi's miljoenen joden door heel Europa. Ze werden uit hun huizen gedeporteerd en op transport gesteld naar de getto's en vernietigingskampen van de 'Endlösung'.

VOORAL de kinderen hadden het moeilijk. Nadat ze door de politie en SS'ers uit hun huizen verdreven waren, wachtten ze samen met hun families op transport voor 'herhuisvesting' in het Oosten. Ze waren bang voor het onbekende en voelden de onzekerheid bij de volwassenen. Die probeerden zich natuurlijk groot te houden, maar kinderen voelen het haarfijn aan als hun ouders zich zorgen maken.

Op zich hadden ze wel een nieuwe start verdiend: het leven voor joden in Duitsland was de laatste tien jaar niet gemakkelijk geweest. Misschien zou alles beter worden als ze buiten de invloedssfeer van de nazi-partij leefden. Misschien zouden ze een nieuwe toekomst vinden in dat plaatsje in het voormalige Polen. Dat plaatsje dat Auschwitz heette.

HITLERS HAAT

De Europese joden hebben altijd veel problemen gehad, maar de echte terreur brak pas uit toen Adolf Hitler in 1933 aan de macht kwam. Jodenhaat was een van de centrale elementen van Hitlers wereldbeeld. Vanaf zijn eerste dagen als politicus had hij het antisemitisme gepredikt. Zijn opkomst was met veel zorgen gevolgd door de meer alerte leden van de 600.000 man sterke joodse gemeenschap in Duitsland.

Hoewel duizenden joden al in de eerste jaren van Hitlers regering uit Duitsland gevlucht waren, wilden de meesten hun vaderland niet opgeven. Iemand die Duits sprak, zich als een Duitser gedroeg, als een Duitser leefde, zich kleedde als een Duitser en voor Duitsland gevochten had tijdens de Eerste Wereldoorlog, had toch immers elk recht zich als Duitser te beschouwen.

Maar de nazi's dachten daar anders over. Hun eerste stap was alle joden uit overheidsfuncties te weren. In 1935 legden de Neurenberger wetten een wettelijke basis voor het antisemitisme in nazi-Duitsland. De joden waren geen rijksburgers meer en mochten niet met 'ariërs' trouwen. Het werd joden verboden restaurants, theaters of hotels te bezoeken of in het park op bankjes te zitten die voor ariërs gereserveerd waren. Eind 1937 werden alle joodse bezittingen geregistreerd: een jaar later werd er

Boven:
SS'ers ondervragen de joodse inwoners van het getto in Warschau ter voorbereiding op een massadeportatie in 1942. In de zomer van dat jaar werden er meer dan 300.000 mensen uit hun huizen verjaagd en naar Treblinka gestuurd. De meesten van hen stierven daar.

Rechts:
Leeftijd wilde niets zeggen voor de Duitsers, maar de allerjongsten en alleroudsten waren niet geschikt voor slavenarbeid. Daarom werden er in verhouding erg veel jonge, oude en zieke mensen op transport gesteld. Velen stierven op weg naar de getto's in het Oosten. Wie het wel overleefde, zou uiteindelijk verder gedeporteerd worden naar de vernietigingskampen van de 'Endlösung'.

beslag gelegd op alle joodse bezittingen en kregen joodse artsen en juristen het verbod hun vak uit te oefenen. In joodse paspoorten werd de letter 'J' aangebracht.

Het antisemitisme verspreidde zich met de annexatie van Oostenrijk, het Sudetenland, Bohemen en Moravië. Er woonden zo'n 180.000 joden in Oostenrijk, vooral in Wenen. Driekwart van hen was voor september 1939 al geëmigreerd. Hierbij werden ze geholpen door een SS-bureau voor joodse emigratie, dat vlak na de *Anschluss* werd opgericht onder leiding van een jonge SS-officier, genaamd Adolf Eichmann.

TE LAAT OM TE VLUCHTEN

Vlak voor de oorlog werden de joden uit het alledaagse leven gebannen. Maar er waren nog altijd meer dan 200.000 joden in Duitsland en de nazi's wisten niet goed wat hun volgende stap moest zijn. Welk pad ze ook zouden kiezen, het doel bleef hetzelfde: een jodenvrije natie.

De oorlog maakte verdere vrijwillige emigratie onmogelijk. Bovendien kwamen er door de oorlog ook nog drie miljoen Poolse joden onder nazi-bestuur. De nazi's vonden dat het nu tijd was om voor eens en altijd een eind te maken aan het 'jodenvraagstuk'.

De eerste stap was de joden op gemakkelijk te controleren locaties bij elkaar brengen. Daarvoor werden er in grote steden in het Oosten getto's ingericht, waar de joden uit de omliggende dorpen en de niet-joodse gedeeltes van de steden naartoe gebracht werden. Met al wat ze konden dragen werden ze uit hun huizen verjaagd en naar de overbevolkte getto's vervoerd. Alle bezittingen die achterbleven werden geconfiskeerd.

POOLSE GETTO'S

Deze eerste deportaties verliepen snel: meestal werden de mensen binnen hun eigen stad, zoals Warschau of Lodz, verplaatst. Al snel kwamen er in de getto's ook tienduizenden joden uit andere gebieden.

Voor de joden in de bezette landen was de procedure grotendeels hetzelfde als in Duitsland het geval was geweest - alleen ging het hier binnen een korter tijdsbestek. De eerste taak voor de autoriteiten was het opsporen van de joden. Evenals in Duitsland werden hun burgerrechten ingeperkt, mochten ze geen ambt bekleden, werden er antisemitische wetten uitgevaardigd, werden hun bezittingen geconfiskeerd, hun bedrijven overgenomen en mochten ze alleen maar in bepaalde wijken komen. Vanaf september 1941 moesten alle joden in het Duitse rijk een davidsster dragen: in de bezette landen werd deze regel snel daarna ingevoerd.

Inmiddels hadden de Gestapo en de *Sicherheitsdienst* de beschikking gekregen over uitgebreide dossiers over de Europese joden. De gegevens van de Duitse volkstelling van 1939 werden door de SS in geavanceerde kaartensorteermachines ingevoerd om een lijst te maken van alle joden in Duitsland. Deze 'Rijkscatalogus van

Hierboven:
In het begin werden er nog wel eens joden en dwangarbeiders samen in derde-klasse wagons gepropt, maar de nazi's schakelden al snel over op veewagons.

Hieronder:
De condities in de overvolle goederenwagons waren erbarmelijk: benauwd in de zomer, ijskoud in de winter. Meestal stierf een groot gedeelte van de passagiers voordat de eindbestemming bereikt was.

joden en deels-joden' werd tenslotte in december 1942 voltooid. In andere delen van Europa waren er minder gegevens over de joden voorhanden: de regeringen van bepaalde landen, zoals Vichy-Frankrijk, werkten enthousiast mee aan de inventarisatie, maar anderen - waaronder Italië nota bene - weigerden mee te werken.

ENDLÖSUNG

Het uiteindelijke doel van de nazi's was een jodenvrij Europa. Een eerste fase was alle joden uit het Westen naar doorgangskampen overbrengen. Ze kregen te horen dat ze van daaruit in het Oosten geherhuisvest zouden worden. Het kan zijn dat de nazi's dat oorspronkelijk ook van plan waren, maar begin 1942, toen de eerste transporten al op weg waren, besloot men tijdens een vergadering in de Berlijnse voorstad Wansee een meer definitieve oplossing voor het jodenvraagstuk te implementeren: de 'Endlösung'. De 'herhuisvesting' in het Oosten was slechts van korte duur, slechts totdat de vernietigingskampen volledig draaiden.

Het uitgebreide Europese spoorwegnetwerk speelde een sleutelrol in de deportaties en in de massamoord die daarop volgde. In het Westen werden de joden door bewapende politiemensen opgepakt en op verzamelpunten of in doorgangskampen bij elkaar gebracht totdat er genoeg waren voor een transport - meestal tussen de 1000 en 2000 mensen. De Duitsers deden hun best om te verhullen wat er gaande was: de mensen die op transport gesteld werden kregen te horen dat ze naar werkkampen gebracht werden of dat ze nieuwe gebieden moesten gaan bevolken in het Oosten. Ze moesten geld, warme kleding, voedsel en zoveel huishoudelijke spullen meebrengen als ze maar konden dragen. Om de leugen nog overtuigender te maken, moesten ze zelf hun kaartje enkele reis betalen.

DODENTOCHTEN

De SS regelde het transport door via reisagenten kaartjes enkele reis te boeken bij de nationale Duitse spoorwegen. De *Reichsbahn* rekende de SS

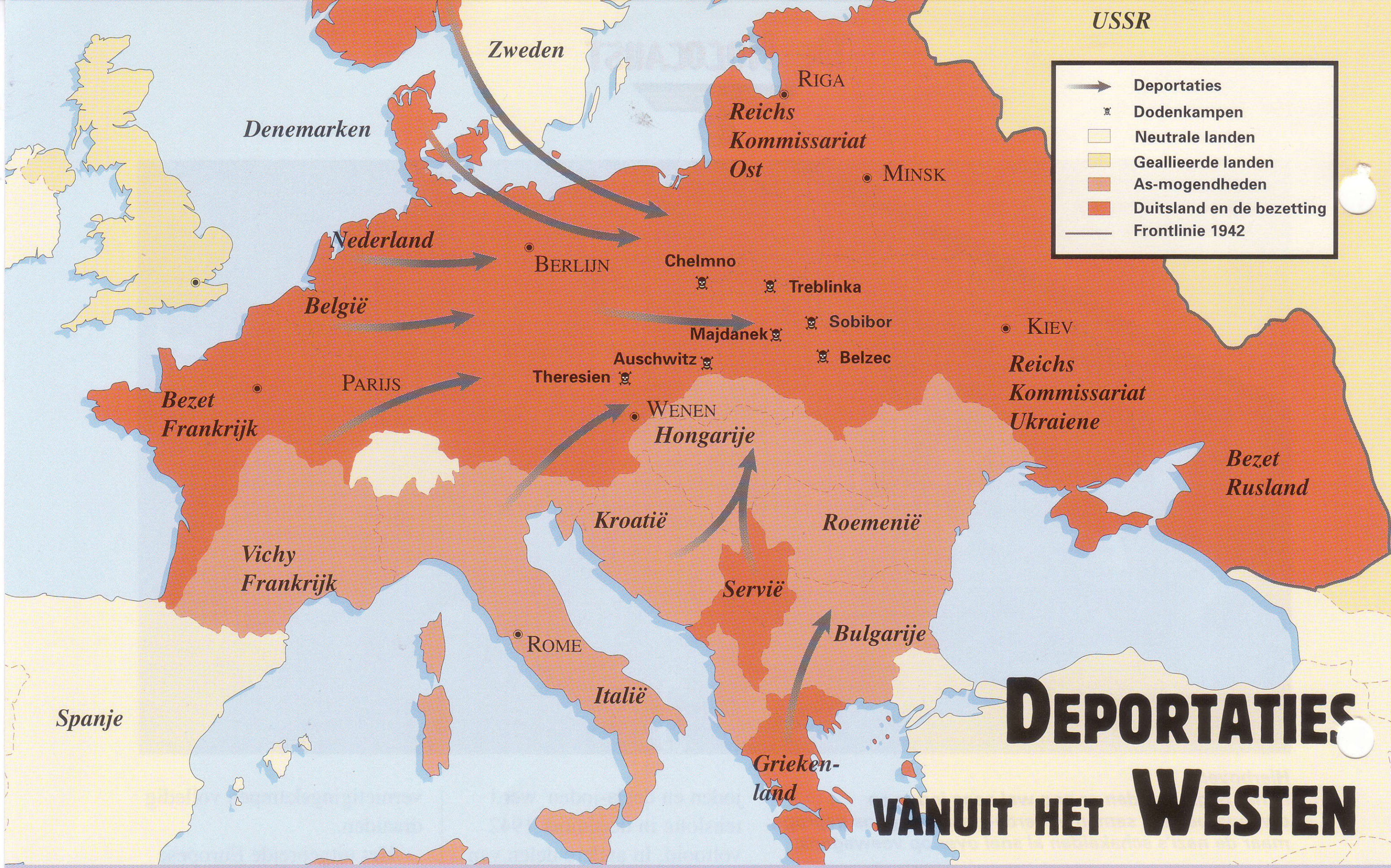

DEPORTATIES VANUIT HET WESTEN

Frankrijk
Er woonden meer dan 300.000 joden in Frankrijk in 1940. De deportaties begonnen in 1942. De meeste joden werden door de Franse politie opgepakt en naar doorgangskampen bij Gurs en Drancy gebracht. Zo'n 75.000 van de 77.000 Franse joden die naar Oost-Europa gedeporteerd werden stierven daar.

Nederland
Er waren circa 150.000 joden in Nederland in 1940. De deportaties begonnen in 1942 en voor het eind van de oorlog werden er meer dan 100.000 Nederlandse joden via het doorgangskamp Westerbork naar Auschwitz en Sobibor gestuurd. De Nederlandse burgers en kerken protesteerden hiertegen, maar diverse overheids- en politiefunctionarissen hielpen actief mee bij de deportaties.

België
Zo'n 25.000 van 70.000 Belgische joden werden uit de doorgangskampen bij Breendonk en Mechelen naar vernietigingskampen, meestal Auschwitz, overgebracht. De Duitse *Feldgendarmerie* moest de joden zelf oppakken: de Belgische bevolking en overheidsfunctionarissen weigerden met de Duitsers samen te werken.

Luxemburg
2.000 joden ontsnapten tijdens de Duitse invasie in 1940 naar Frankrijk. De 2.500 overgebleven Luxemburgse joden werden vrijwel allemaal naar Lodz, Chelmno, Theresienstadt en Auschwitz gedeporteerd. Ongeveer 10 procent overleefde de oorlog.

Denemarken
De Denen hadden toestemming gekregen hun land zonder Duitse inmenging te besturen. De Deense regering weigerde de joden te vervolgen. In 1943 lekten er plannen uit dat de SS van plan was de Deense joden te deporteren. Vrijwel onmiddellijk begon de voltallige Deense natie samen te werken om de joden het land uit te smokkelen. In oktober 1943 werden er 7.220 met vissersboten naar Zweden overgebracht. Uiteindelijk konden de Duitsers in Denemarken slechts 500 joden oppakken. De meesten werden naar Theresienstadt gestuurd. Dankzij het constante aandringen van de Deense regering voor informatie over haar burgers stierven er daarvan slechts 51.

Noorwegen
De collaborateursregering van Vidkun Quisling werkte onvoorwaardelijk samen met de Duitsers en hielp hen de Noorse joden op te pakken. Achthonderd van de 1.900 joden die voor de oorlog in Noorwegen woonden werden naar Auschwitz gebracht, de rest vluchtte naar Zweden.

Duitsland
De systematische deportatie van de 200.000 overgebleven Duitse joden startte in september 1941. Er werden er 50.000 naar de getto's in Warschau, Lodz, Minsk, Kowno en Riga gestuurd. De meeste andere joden in Duitsland werden in 1942 en 1943 rechtstreeks naar Auschwitz gedeporteerd.

Oostenrijk
De meeste Oostenrijkse joden woonden in Wenen. Er waren er meer dan 100.000 gevlucht na de *Anschluss*. De massale deportatie van de overige 75.000 begon in 1941. 35.000 werden er naar de getto's in Minsk, Riga en Lodz gestuurd; 15.000 gingen er naar Theresienstadt.

Italië
Hoewel de Italiaanse regering antisemitische wetten aannam, weigerden ze mee te werken aan de Duitse plannen om de joden uit te roeien. Er werden geen joden gedeporteerd totdat Italië een wapenstilstand tekende met de geallieerden en Duitse troepen het noorden van het land in 1943 bezetten. De deportaties begonnen vrijwel direct daarna. Zo'n 8.000 Italiaanse joden werden naar Auschwitz gedeporteerd en nog eens 2.000 werden er vanuit het door Italië bezette eiland Rhodos gedeporteerd. Zo'n 75 procent daarvan overleefde de oorlog niet.

Joegoslavië
Er leefden zo'n 80.000 joden in Joegoslavië begin 1941. Slechts circa 7.000 daarvan werden naar Auschwitz gedeporteerd: de meeste van de 16.000 Servische joden werden ter plekke vermoord en de Kroatische marionettenregering doodde er nog eens 20.000 in het kamp Jasenovac bij Zagreb. De meeste joden die de oorlog overleefden, waren naar de door Italië bezette delen van het land gevlucht, waar ze na de Italiaanse wapenstilstand door partizanen geholpen werden.

Griekenland
De oude joodse gemeenschap in Griekenland telde in 1941 zo'n 100.000 mensen waarvan de helft in Saloniki woonde. De meesten van hen werden in de zomer van 1943 naar Auschwitz gedeporteerd, terwijl er nog eens zo'n 3.000 uit andere delen van het land in 1944 gedeporteerd werden.

Bulgarije
Bulgarije deporteerde de eigen joden niet, maar stuurde wel de joden uit de Griekse en Joegoslaafse gebieden die door Bulgarije bezet waren naar de kampen. Er werden er circa 7.000 uit Macedonië gedeporteerd in 1943, en zo'n 4.000 uit Thracië. De meesten stierven in Treblinka.

Roemenië
Hoewel Roemenië voor de oorlog de op twee na grootste joodse gemeenschap van Europa had, deporteerde Roemenië slechts enkelen van de 750.000 joden die in het land woonden. De Roemenen doodden ze liever zelf. Ze werden in groten getale binnen eigen land verplaatst en minstens 350.000 Roemeense joden vielen ten prooi aan pogroms, stierven de hongerdood of werden het slachtoffer van een epidemie.

Hongarije
Evenals Italië was Hongarije een bondgenoot van Duitsland, maar in tegenstelling tot Italië werden de antisemitische wetten in Hongarije wel nageleefd. De regering onder admiraal Horthy deporteerde de eigen joden echter niet. Nadat de Duits troepen Hongarije begin 1944 bezetten, werd er een meer pro-Duits regime ingesteld en werden de 800.000 Hongaarse joden onmiddellijk in getto's opgesloten. Dit was echter een tijdelijke maatregel: in mei 1944 begonnen er massale deportaties, georganiseerd door Adolf Eichmann. Er werden meer dan 440.000 joden naar Auschwitz getransporteerd binnen drie maanden. De meesten werden bij aankomst direct vermoord.

Polen
Er werden meer dan 300.000 joden uit het getto in Warschau naar Treblinka gedeporteerd in 1942. Bovendien werden er dat jaar zeventigduizend uit het getto in Lodz naar Chelmno gestuurd: daarna werden er in 1994 nog eens 75.000 joden naar Auschwitz getransporteerd. De meeste andere getto's in Polen werden tussen 1942 en 1943 ontruimd. In totaal werden als gevolg hiervan zo'n 1,7 miljoen Poolse joden in Belzec, Sobibor en Treblinka gedood.

De Baltische staten en Rusland
Hoewel veel gedeporteerden overgebracht waren naar getto's in plaatsen als Minsk en Vilnius, werden slechts enkele joodse inwoners uit deze landen gedeporteerd: de meesten werden vermoord door *Einsatzgruppen* of door lokale vrijwilligers.

vier Pfennig per kilometer per individu; kinderen reisden voor half geld. Peuters en baby's mochten gratis mee. Voor deze SS-transporten gebruikte de *Reichsbahn* dezelfde boekingsformulieren als voor de vakantiegangers die een reisje boekten via *Kraft durch Freude*. Ze gaven kwantumkortingen: er was een speciaal groepstarief voor transporten van meer dan 400 gedeporteerden. De SS moest zelfs kaartjes kopen voor de *Totenkopf*-bewakers die het transport begeleidden.

Hoewel ze als passagiers geboekt waren, werden de joden als vee vervoerd. De reis naar de Poolse getto's duurde vaak twee tot drie dagen:vanuit Griekenland of Nederland kon het wel een hele week duren. De onvrijwillige reizigers werden opgesloten in onverwarmde en ongekoelde goederenwagons. Er was vrijwel geen eten of water. Als de gedeporteerden geluk hadden, was er een emmer in de trein waarop ze hun behoefte konden doen, maar meestal zaten ze tussen hun eigen uitwerpselen.

In 1941 en 1942 werden de meeste transporten gebruikt om de joden naar de nieuwe getto's in de grotere steden van voormalig Polen te brengen. Een paar 'gelukkigen' werden naar het modelgetto in Theresienstadt gebracht. Oorspronkelijk werd dit getto opgezet voor Tsjechische joden, maar uiteindelijk werden er ook oudere Duitse joden naartoe gebracht, en later joden uit Denemarken en Nederland. Maar het was nooit meer dan een doorgangsoord: van de bijna 150.000 joden die naar Theresienstadt gestuurd werden, stierf een kwart ter plekke en werden er 90.000 naar andere kampen gestuurd waar ze vermoord werden.

Boven:
Franse gedeporteerden op het station in Nice. Ze worden begeleid door gendarmes en leden van de milice die de nazi's steunden. De joden waren niet het enige volk dat door de Duitsers verplicht werd door Europa te reizen: honderdduizenden Franse mannen werden verplicht als slavenarbeiders in Duitsland te gaan werken.

LANGZAME REIS NAAR DE DOOD

Vanaf 1942 werden de transporten echter steeds vaker gebruikt om joden rechtstreeks naar de vernietigingskampen Chelmno, Belzec, Sobibor, Majdanek, Treblinka en Auschwitz/Birkenau te brengen. Tussen medio mei en 9 juli 1944, tijdens de massale moord op de Hongaarse joden was het spoorwegsysteem vrijwel overbelast: 147 treinen brachten meer dan 430.000 slachtoffers naar Auschwitz.

In 1942 startte ook de ontruiming van de getto's. Soms gebeurde dit geleidelijk. Als de Duitsers de selectie uitvoerden, kozen ze eerst de ouderen, zieken en mensen die geen economische waarde hadden. In andere getto's gaven de Duitsers de lokale jodenraad opdracht een bepaald aantal mensen aan te wijzen voor het transport. Eventueel verzet kon ertoe leiden dat de raad zelf ook gedeporteerd werd. Sommige deportaties waren massaoperaties. Toen het getto van Warschau in de zomer van 1942 binnen zes weken ontruimd werd, werden er meer dan 300.000 mensen naar Treblinka gestuurd.

De piekperiode van de deportaties was tussen 1942 en 1944. Maar ook in 1945 kwamen er nog transporten aan in Auschwitz, luttele dagen voordat het Rode Leger de vernietigingskampen ontzette. Hoewel de treinen ook dringend nodig waren om troepen naar het front te brengen, stopten de deportaties nooit. Er kwamen meer wagons bij. Daar werden weer meer slachtoffers in gepropt, die vervolgens met een omweg naar de kampen vervoerd werden. De geallieerde bombardementen zorgden voor heel wat problemen, maar de nazi's gaven hun moorddadige praktijken niet op. Volgens berekeningen van na de oorlog zijn er vijf tot zes miljoen mensen vermoord in de dodenfabrieken. Ongeveer de helft daarvan kwam uit Polen, maar de joodse gemeenschappen in de rest van bezet Europa, waaronder Nederland, werden ook zwaar getroffen.

HET EINDE VAN DE REIS

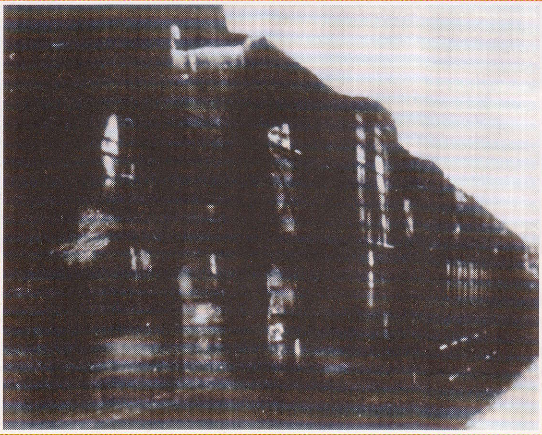

Links:
De goederenwagons waarin de joden vervoerd werden, waren meestal van het 15-tons 'Karlsruhe'-type. Elke wagon bood ruimte aan maximaal 100 mensen: met 20 wagons per trein werden er per reis zo'n 2.000 mensen gedeporteerd. De maximale snelheid van een volgeladen trein was circa 40 km/uur, hoewel ze vaak ook veel langzamer reden en soms uren- of dagenlang op een zijspoor stilstonden.

Hierboven:
Het begin van de reis. De eerste gedeporteerden hadden vaak al jaren in concentratiekampen gezeten. Joodse politici en vakbondsmensen waren in de begindagen van het Derde Rijk vooral het doelwit van de SA en de SS. Degenen die al acht jaar in concentratiekampen als Dachau gezeten hadden, waren er meestal slecht aan toe. Omdat ze niet meer konden werken, waren zij de eerste kandidaten voor deportatie naar de getto's en vernietigingskampen.

Hieronder:
Het einde van de reis. In de zomer van 1944 draaide Auschwitz op volle toeren. De treinen kwamen toen zelfs rechtstreeks vanuit Frankrijk of Italië. Er werden vooral Hongaarse joden aangevoerd: drie tot vier treinladingen per dag. De meeste treinen waren zelfs voor nazi-maatstaven overvol: soms bevonden er zich 3.500 slachtoffers in een trein. De meesten werden direct naar de gaskamers gebracht en daar geëxecuteerd.

Führer-VERERING

DE LIEFDE VOOR ADOLF HITLER

Adolf Hitler begroet de massa op zijn 50e verjaardag. Zelfs iemand die minder overtuigd was van zijn eigen lot zou gevoelig zijn voor de verering door miljoenen mensen: voor Hitler was het, vooral eind jaren 30, puur een bevestiging van wat hij altijd al geloofd had.

RIJKSARBEIDS-MINISTER Robert Ley beschreef Hitler eens als, "de enige mens die nooit een fout gemaakt heeft." Hans Frank noemde hem eenzaam, zoals alles wat sterk was in deze wereld, zoals God zelf. *SS-Gruppenführer* Shulz uit Pommeren maakte het nog sterker: hij zei dat de Führer groter was dan Jezus Christus omdat die laatste slechts twaalf trouwe

Hitlers aantrekkingskracht op het Duitse volk in de moeilijke dagen eind jaren 30 was niet langer rationeel. Het was als de verering voor een moderne popster of TV-prediker - maar dan tien maal zo groot.

discipelen had, terwijl Hitler aan het hoofd stond van een natie van zeventig miljoen mensen die allemaal trouw aan hem gezworen hadden.

HELDEN EN SCHURKEN

De Duitsers hebben hun leiders altijd al op een voetstuk geplaatst. Duitse staatshoofden moesten zich altijd

meten met grote voorbeelden als Frederik de Grote en Bismarck. Zelfs Kaiser Wilhelm II, die zo op roem belust was dat hij Duitsland naar de afgrond zou leiden, had het gevoel voor stijl en grootsheid dat de gewone man van zijn leider verwachtte.

De zaken veranderden onder de Weimarrepubliek. Friederich Ebert, de sociaal-democratische rijkspresident na de Eerste Wereldoorlog, was een arbeider. Hij was eigenlijk opgeleid als zadelmaker voordat hij in de journalistiek en later de politiek ging en beriep er zich altijd op dat hij uit het volk kwam. Veel Duitsers waren helemaal niet gecharmeerd van het feit dat hij zich aan een strand liet fotograferen in een zwembroek en de 173 aanklachten van smaad waartegen hij zich moest verdedigen voor zijn dood in 1925 waren ook niet goed voor zijn imago.

Ebert werd opgevolgd door Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, die veel beter in de smaak viel bij de gewone Duitser. Deze aristocratische oorlogsheld en veteraan van de Oostenrijkse en Frans-Pruisische oorlogen had bijvoorbeeld een slag gewonnen bij Tannenberg in het eerste jaar van de Eerste Wereldoorlog. Hindenburg verzette zich aanvankelijk tegen Adolf Hitler. Hitler was echter veruit de meest charismatische Duitse politicus rond 1930 en de bejaarde veldmaarschalk werd uiteindelijk gedwongen de nazi-leider tot rijkskanselier te benoemen.

Hitler schilderde zichzelf ook af als een man van het volk, maar dan een die zich aan zijn lage afkomst ontworsteld had om Duitsland in de vroegere glorie te herstellen. Hij onderscheidde zich op allerlei manieren: in een land dat leefde op bier en worst, leek deze geheelonthouder en vegetariër van een andere planeet afkomstig te zijn. Hij toonde het Duitse volk het imago van een man die zijn persoonlijke leven had opgeofferd voor het welzijn van het *volk*: een ascetische monnik, die schijnbaar zonder persoonlijke of familiebanden leefde en geen seksuele interesses vertoonde.

GEHEIM LEVEN

Het publiek zag nooit de privé-persoon Hitler in zijn burgerlijke theehuis in Berchtesgaden. Zij mochten al helemaal niets weten over zijn vrouwelijke metgezel, Eva Braun. Toen Heinrich Hoffmann, de persoonlijke fotograaf van Hitler, een foto nam van Hitler die met Eva Brauns terriër speelde, zei Hitler "Deze foto mag je niet publiceren, Hoffmann. Een staatsman laat zich niet fotograferen met een klein hondje. Een Duitse herder is de enige hond die een echte man waardig is."

Als Berchtesgaden al aan de buitenwereld getoond werd, was dat alleen via zorgvuldig geselecteerde foto's waarop Hitler uit zijn studeerkamer over de Beierse Alpen uitkeek of waarop hij buitenlandse hoogwaardigheidsbekleders ontmoette.

HITLER ALS MESSIAS

De nazi's cultiveerden zorgvuldig een nieuwe 'religie' waarbij Hitler werd opgevoerd als de Messias van het nieuwe geloof van het nationalisme en nationaal-socialisme. Na de oorlog schreef een Duitse dame een autobiografie getiteld '*Mein Kampf* was mijn Bijbel.'

Al in 1936 gebruikte Hitler tijdens gesprekken met politieke leiders een prekerige toon, vol semi-religieuze kreten.

"Waarom zouden we nu niet opnieuw het wonder voelen dat ons samengebracht heeft? U hebt al eerder de stem van een man gehoord en die heeft zich in uw harten genesteld. Hij heeft u wakker gemaakt en u hebt deze stem gevolgd. U hebt hem jarenlang gevolgd zonder dat u de kracht achter de stem kon

Boven:
Adolf Hitler, de strenge leider. Hitler nam opzettelijk een streng, bijna bedreigend imago aan. Hij geloofde dat het krachtige beeld dat hierdoor werd uitgestraald zou bijdragen aan het respect dat hij kreeg van het volk.

Hieronder:
Hitler hield echt van kinderen; hij wist ook dat dit goed was voor zijn imago, vooral bij vrouwen. Hij wilde hen laten geloven dat hij zichzelf een normaal gezinsleven ontzegde om het land te kunnen leiden.

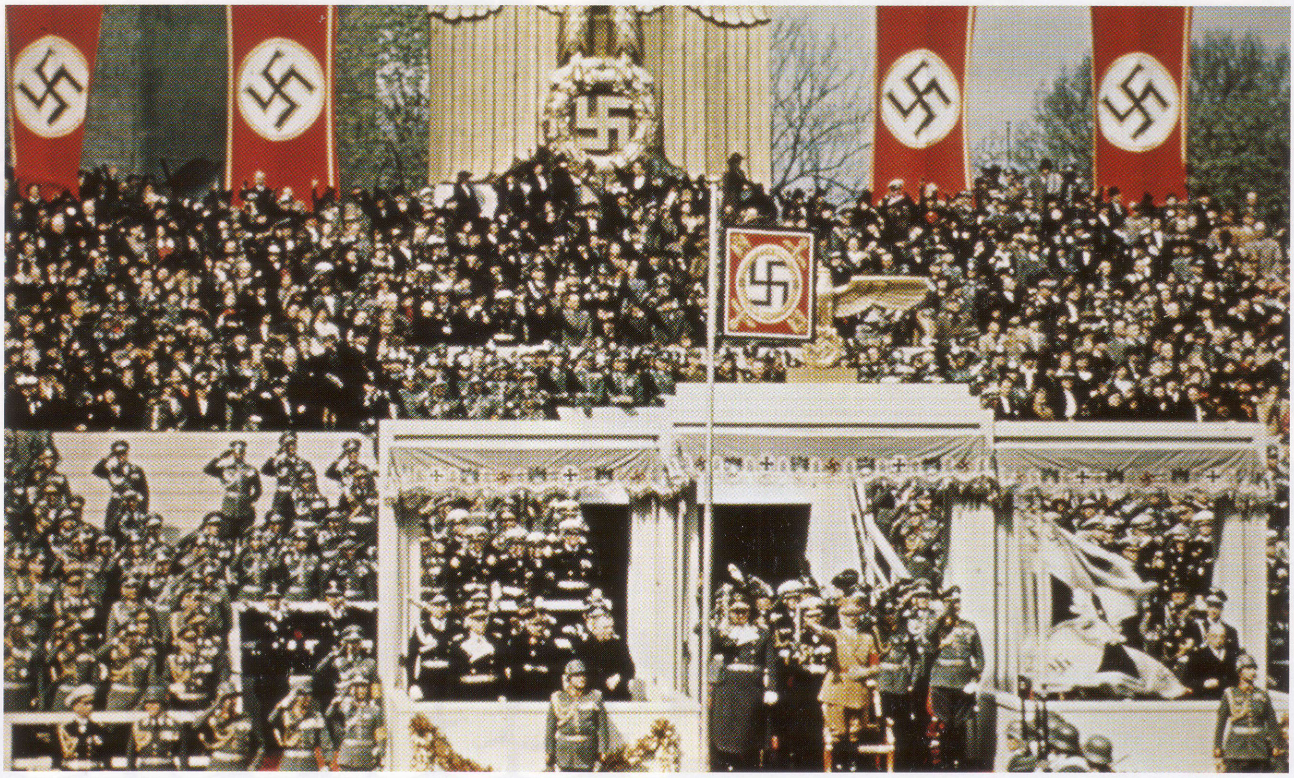

Boven:
Hitler leek niet ijdel: meestal droeg hij een eenvoudig partijuniform. Dit kan pure berekening geweest zijn: temidden van de uitbundige militaire en SS-uniformen viel zijn eenvoudige voorkomen des te meer op.

Hieronder:
Extase verandert in massahysterie als de Führer in Neurenberg voorbijkomt. De **Reichsparteitage** ***waren een goed voorbeeld van hoe een leider de massa zijn wil kon opleggen: de bijeenkomsten werden volledig geregisseerd om het goddelijke karakter van Adolf Hitler te benadrukken.***

zien; u hebt alleen maar een stem gehoord en gevolgd.

Nu wij hier bij elkaar zijn, zijn we allen vervuld van de wonderbaarlijke geest van deze bijeenkomst. Niet elk van u ziet mij en ik zie niet elk van u. Maar ik voel u en u voelt mij! Het is het geloof in uw natie dat een klein volk groot heeft gemaakt, dat een arm volk rijk heeft gemaakt, dat ons aarzelende, moedeloze, angstige mensen dapper en vastberaden heeft gemaakt; Het is het geloof in onze natie dat ons, blinde dolers, weer heeft laten zien en samengebracht heeft!"

HITLER EN VROUWEN

Waar mannen Hitler als een leider beschouwden die Duitsland weer haar zelfrespect zou terugbezorgen en hem in bijna religieuze bewoordingen beschreven, waren vrouwen nog minder terughoudend in hun adoratie. Een tiener beschreef hoe haar oom "me een kleine foto van onze geliefde Führer gegeven had. Ik plaatste die op een soort van altaar waar ik hem kon bewonderen. Ik sloot hem in mijn hart en was vastbesloten niet te rusten totdat ik uiteindelijk had begrepen waar zijn ideeëngoed en strijd om draaiden."

Een vrouw die Hitler voor het eerst hoorde spreken, zag hem als een soort Messias. "Uit duizend woorden kwam zijn lieve gezicht naar voren, gekarakteriseerd door een kinderlijke glimlach van heilig zelfvertrouwen. Hitler versterkt de spirituele kracht van het hele *Volk*. De hemel gaf ons meer dan wij verdienden door ons deze fanatieke kruisridder voor onze eer en vrijheid, Adolf Hitler, te sturen".

Hitlers publieke personage was gericht op het verwerven van vrouwelijke aanbidders. Hij werd afgeschilderd als een soldaat die in de Eerste Wereldoorlog gewond was geraakt en die zijn persoonlijke plezier had opgeofferd voor Duitsland. Hij had zichzelf de geneugten van alcohol, tabak en rood vlees ontzegd. Bovenal had hij zich de geneugten van een vrouwelijke metgezel

München en Neurenberg waren de belangrijkste steden voor de nazi-beweging, maar ook in Berlijn werden er partij-evenementen gehouden om het prestige van de Führer voor de rest van de wereld te verhogen.

Rechts:
Hitler vergat niet dat hij het leger nodig had om aan de macht te komen. In 1935 wierp hij de ketenen van het verdrag van Versailles van zich af en organiseerde hij een enorme militaire ceremonie waarin Duitslands 'militaire vrijheid' werd afgeroepen.

Führer-festivals

HITLER zag het christendom als een 'georganiseerde leugen' die verpletterd moest worden. Als de nieuwe leider van Duitsland had hij daarvoor de middelen in handen. "Religie," zo sprak hij, "verzet zich tegen alle zinnelijke geneugten." In een poging om de kracht van de traditionele kerkelijke feesten af te zwakken, introduceerden de nazi's 11 nieuwe nationale feestdagen waarop er parades en vieringen gehouden werden. Sommige van die dagen waren ingesteld om een belangrijke politieke gebeurtenis te herdenken, terwijl andere dagen – meestal op voordracht van Himmler – heidense, Germaanse vieringen waren die overeenkwamen met de christelijke feestdagen. Dit waren

30 januari
de dag van de machtsovername;
24 februari
oprichting van de NSDAP;
16 maart
de nationale dag van de rouw/herdenking van de helden;
20 april
Hitlers verjaardag;
1 mei
nationale dag van de arbeid;
tweede zondag in mei:
moederdag;
21 juni
de dag van de zomerzonnewende;
eerste of tweede week in september
partijdagen in Neurenberg;
herfst oogstdankfeest;
9 november
herdenking van de mislukte coup in München;
21 december de dag van de winterzonne-wende.

De nazi's misbruikten de paasthema's dood en wederopstanding voor twee van hun feestdagen: de nationale rouwdag en de dag waarop men jaarlijks de putsch in München herdacht. Vóór 1933 was de nationale rouwdag een dag waarop men in stilte de oorlogsbegraafplaatsen bezocht en schoonmaakte. Onder de nazi's werd het in eerste instantie de dag ter nagedachtenis aan de Duitse helden en later de dag van het herstel van de militaire soevereiniteit onder het motto 'Ze zijn niet voor niets gestorven'. De aandacht was niet langer puur op de gestorvenen uit de Eerste Wereldoorlog gericht. Op de dag waarop men de putsch in München herdacht, marcheerden de overlevenden van deze mislukte staatsgreep in stilte door de straten van de Beierse hoofdstad, daarbij gadegeslagen door een grote menigte. Tijdens deze 'bombastische variant op het passiespel' was de route afgezet met brandende bakens die aan enorme brandstapels deden denken. Bij de Feldherrenhalle werden de namen van de gevallenen plechtig opgelezen. In deze variant op de kruistocht van Jezus, had de 'heiland' het echter overleefd. Aan het hoofd van zijn discipelen liep hij de hele route opnieuw af in zijn uniform en legerkistjes. "De kruisweg en de herrijzenis waren vermengd tot een opruiend evenement."

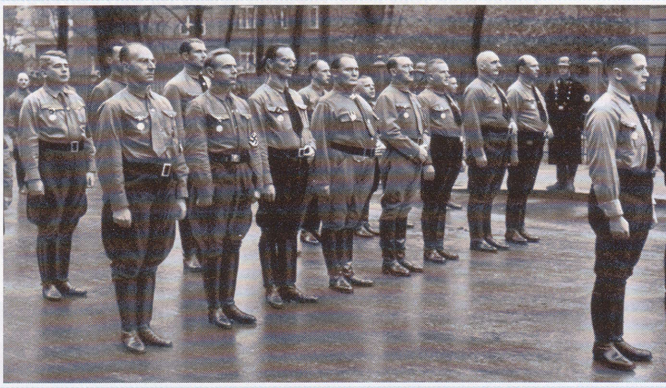

Boven:
Een van de belangrijkste nazi-ceremonies was de herdenking van de mislukte couppoging in München. Het was een van de weinige momenten waarop Hitler het podium met anderen deelde: in dit geval zijn Alte Kameraden die hadden deelgenomen aan de mislukte staatsgreep.

Hieronder:
Het oogstdankfeest vormde een belangrijke dag op Hitlers kalender. Tussen 1933 en 1937 vond dit feest plaats op de Bückeberg bij Hamelen - in 1937 kwamen hier meer dan een miljoen boeren bijeen om naar de Führer te luisteren.

Boven:
Hitler spreekt de Alte Kameraden toe die deelnamen aan de putsch vanuit de Löwenbraukeller in München. Hij voelde zich op zijn gemak bij zijn oude politieke vrienden en in zijn toespraken voor deze voormalige straatvechters was hij veel nuchterder dan wanneer hij het gewone publiek toesprak.

Boven:
Adolf Hitler op dreef in Neurenberg voordat hij rijkskanselier werd. Het vermogen van de Führer om massabijeenkomsten naar zijn hand te zetten en de gewone Duitsers op te zwepen was een zeer belangrijke factor voor zijn succes.

ontzegd. Toen hij gefotografeerd werd met de knappe actrice Olga Tchehowa, kreeg zij een stortvloed aan fanmail van vrouwen. In de brieven werd ze gefeliciteerd: "Het is fijn om te weten dat u met Adolf Hitler gaat trouwen"; "Eindelijk heeft hij de juiste partner gevonden"; "Moge God u beschermen en zegenen!""Maak hem gelukkig - hij heeft het verdiend!"

HITLER DE REDENAAR

Het lijdt geen twijfel dat Hitlers retoriek de drijvende kracht achter de Führer-verering was. Hij had een bijna duivels talent om een grote menigte op te zwepen. Waarnemers beschreven hoe hij langzaam begon, "sprekend met een lage, trage tenor. Maar na zo'n vijftien minuten gebeurt er iets dat men alleen maar kan omschrijven alsof er een geest bezit van hem neemt."

Hitler bekende zelf eens dat hij, als hij een enthousiaste menigte moest toespreken, "een andere persoon" werd.

Nadat hij zo'n vijf jaar aan de macht was, begon ook Hitler in de propagandaverhalen over zijn eigen perfectie te geloven. In de zomer van 1937 zei hij: "Terugkijkend op de vijf jaar die achter ons liggen, kan ik zeggen dat dit niet alleen maar het werk van mensenhanden geweest is!"

Zelfs toen duidelijk werd dat Duitsland de oorlog ging verliezen, behield het merendeel van de bevolking het geloof in Hitler. Hij zou ze redden met nieuwe wapens – en als de nederlaag onafwendbaar was, dan zou hij volgens de geruchten de natie met een pijnloos gas zachtjes laten inslapen.

MISLEID TOT HET EINDE TOE

Toen Hitler de bomaanslag in juli 1944 overleefde, zag men dit als een verdere bevestiging dat het lot van Duitsland in zijn handen lag en kon Goebbels zeggen *"Hitler ist der Sieg"* - Hitler is de zege. Toen op 20 juli de geruchten van zijn dood het hoofdkwartier van de Wehrmacht in Parijs bereikten, barstten de dames die de telefooncentrale bedienden van paniek in tranen uit.

Toen de excessen van de Endlösung in 1945 bekend werden, waren veel Duitsers er rotsvast van overtuigd dat dit het werk was geweest van losgeslagen nazi's, want de Führer zou dit immers nooit toegestaan hebben. Nadat het nieuws de ronde deed dat Hitler gestorven was, bracht dit een golf aan zelfdodingen teweeg – zonder dat de betrokkenen ooit beseften dat ze bedrogen werden. Hitler, de nazi-god, sloeg de hand aan zichzelf en stierf niet in de strijd in Berlijn, ongeacht wat men op de radio bekendmaakte.

Hieronder:
Hitlers spreekstijl veranderde weinig. Hij begon altijd voorzichtig en taste de stemming van de menigte af. Maar zodra hij wist hoe de stemming was, veranderde hij en zweepte hij de normaliter redelijke en rationele Duitsers op.

Het gezicht van de Führer

Nazi-icoon

BRONZEN torso's en afbeeldingen van Adolf Hitler, met een ernstige uitdrukking op zijn gezicht, waren overal in nazi-Duitsland te zien. Evenals de heroïeke portretten en posters die in openbare gelegenheden hingen, kregen ze het karakter van religieuze iconen. Sommige gezinnen hadden een soort altaar voor Hitler in huis. Toen de geallieerde bombardementen in intensiteit toenamen, groeide het geloof dat, als het huis geraakt werd, de ruimte rond het altaar gespaard zou blijven.

Op 20 april, de verjaardag van de Führer, verschenen er in alle kranten foto's en portretten van de Duitse leider. Deze werden in vergulde lijstjes ingelijst, met bloemen versierd en in winkeletalages geplaatst, terwijl er aan allerlei gebouwen hakenkruisvlaggen hingen.

ZELFBEELD

Hitler zelf was zich sterk bewust van zijn imago en deed zijn best om ervoor te zorgen dat er geen ongeautoriseerde foto's openbaar gemaakt werden. Hij werd meestal afgebeeld als de strenge, vaderlijke leider die veilig over Duitsland waakte. De enige uitzondering was als hij zich met kinderen liet fotograferen: dan wilde de Führer zich nog wel eens lachend aan het publiek vertonen.

Zijn imago versterkte de mythe rond zijn persoon. Vanaf het allereerste begin hielden de nazi's het Duitse volk voor dat de succesvolle weg terug uit de economische crisis, het hernieuwde militaire respect dat Duitsland genoot en de herovering van de gebieden die Duitsland na het verdrag van 1918 had moeten afstaan, aan Hitler persoonlijk te danken waren.

LOTSBESCHIKKING

Hitler werd gezien als een medium tussen het Duitse volk en het lot. Hij werd als een mystieke figuur beschouwd waaraan men zelfs genezende krachten toeschreef. In juni 1935 mengde hij zich onder de rouwenden tijdens de begrafenis van een aantal arbeiders die omgekomen waren bij de bouw van de Berlijnse U-Bahn (metro). Dit deed bijna denken aan een middeleeuwse monarch die handen oplegde. Zijn toegewijde volgelingen spraken zelfs over 'Führerweer' in de overtuiging dat zelfs het klimaat Adolf Hitler goedgezind was, waardoor hij van meer zonnige dagen mocht genieten. Zelfs buitenlanders waren niet ongevoelig voor zijn uitstraling. Tijdens de Olympische Spelen van 1936 schreef de correspondent van de Britse Sunday Times: "Het is opmerkelijk hoe vaak de entree van Adolf Hitler samenvalt met een Duitse overwinning."

EUGENETICA
Genetische reiniging

Boven:
Bussen staan te wachten bij de psychiatrische inrichting Eichberg. In dergelijke bussen werden mensen die gezien werden als "onwaardig om te leven" vermoord met gas dat mondeling of via een injectie in de aders werd toegediend.

Een maatstaf voor beschaving is de mate waarin men zorgt voor degenen die zich niet zelf kunnen redden. In het nazi-wereldbeeld was er geen plaats voor mensen die verstandelijk of lichamelijk minder valide waren en dus werden zij om het leven gebracht.

IN september 1939 gaf Hitler de Duitse artsen toestemming om hun verstandelijk of lichamelijk gehandicapte patiënten te doden. Deze moorden moesten in het geheim worden uitgevoerd, maar het programma was zo grootschalig - er werden complete tehuizen uitgemoord - dat het niet eeuwig verborgen kon blijven. De vooroordelen op basis waarvan er een 'Endlösung' gezocht werd voor de chronisch zieken lijken sterk op de situatie rond de holocaust. De mechanismen die ontwikkeld werden voor deze grootschalige moorden werden later gebruikt voor de moord op de joden: de eerste gaskamer (gif geleverd door I.G. Farben) werd zelfs gebouwd door medisch personeel om verstandelijk gehandicapte patiënten te doden. Later werd deze gaskamer naar Polen verstuurd om in een concentratiekamp gebruikt te worden.

EEN ZACHTE DOOD

Euthanasie ('goede, zachte dood') is vandaag de dag overal ter wereld onderwerp van discussie. Het wordt door een handvol doktoren openlijk toegepast; heel veel anderen doen het in het geheim. Zij vinden dat hun patiënten het recht hebben zelf voor een snelle, pijnloze dood te kiezen in plaats van langdurige pijn en langzame aftakeling. Dit argument werd ook door de nazi's gebruikt als rechtvaardiging voor hun beleid. Een smeekbede aan Hitler door ouders die om een zachte dood vroegen voor hun ongeneeslijk zieke kind werd in allerlei bladen gepubliceerd. Een zachte dood was niet de enige motivatie achter 'Aktion T-4' (de naam van het programma was afgeleid van het adres in Berlijn, Tiergartenstrasse 4). Sociaal Darwinisme, de theorie dat de verschillende menselijke rassen net zoals diersoorten in een strijd om overleving verwikkeld waren, verkondigde het idee van de sterkste die overleeft. Aan het eind van de negentiende eeuw verschenen er allerlei theorieën over eugenetica: zo werd er gerefereerd aan het feit dat dierenfokkers hun veestapel konden verbeteren door selectie van de ouderdieren om fysieke kenmerken te verbeteren en erfelijke ziektes weg te fokken. In *Mein Kampf* beweerde Adolf Hitler dat de Duitse genenpoel

Een opname uit de propagandafilm, "Erbkrank" uit 1935. Het Departement voor Rassenpolitiek wilde verstandelijk gehandicapte patiënten afschilderen als 'nutteloze eters' die een gevaar vormden voor het volk.

besmet was door "syfilislijders, teringlijders, mensen met erfelijke aandoeningen, kreupelen en onvolgroeide, achterlijke mensen."

EEN GETEKEND MAN

De associatie van uiterlijke misvormingen met een zondige geest heeft een lange geschiedenis en blijft een centraal beginsel van diverse religies. Het werd ook in de wereldliteratuur gebruikt: Shakespeares Richard III heeft een bochel als symbool voor zijn slechte karakter. Vandaag de dag zijn dergelijke ideeën ondenkbaar, maar aan het begin van de vorige eeuw was dat nog heel anders. In Hitlers jeugd werd dit niet gezien als een bedenkelijke filosofie, maar was het onderwerp van een nieuwe wetenschap: criminele antropologie.

Men dacht psychologische kenmerken te kunnen aflezen aan de afmetingen van de schedel. Een logisch gevolg was dat men criminele gedragingen aan bepaalde fysieke kenmerken koppelde. Het is nu moeilijk te geloven, maar men sprak serieus over 'moordenaarsduimen' of over het feit dat moordenaars behaarder zouden zijn dan andere mensen. Er gingen in heel Europa en Noord-Amerika stemmen op voor het steriliseren van geesteszieke patiënten. Indiana was in 1907 de eerste Amerikaanse staat waar dit wettelijk werd goedgekeurd. Het principe werd verdedigd door de rechter Oliver Wendell Holmes die akkoord ging met de sterilisatie van een verstandelijk gehandicapt meisje, de dochter van een verstandelijk gehandicapte moeder, die al eerder een gehandicapt kind had gekregen: "drie generaties imbecielen is genoeg." In nazi-Duitsland werd in 1933 een sterilisatiewet afgekondigd. Op dat moment bestonden dergelijke wetten al in 30 Amerikaanse staten; Denemarken, Finland, IJsland en Zweden volgden dit voorbeeld. Voor 1960 werden er zo'n 60.000 Amerikanen gedwongen gesteriliseerd.

GEDWONGEN STERILISATIE

De nazi's gingen nog grondiger te werk: tussen 1933 en 1939 werden er zo'n 375.000 Duitsers, vooral

Boven:
Lebensunwertes Lebens ***of 'Leven onwaardig om te leven' was de nazi-term voor de ongeneeslijk zieken of verstandelijk gehandicapten. Meer dan 100.000 van deze hulpeloze mensen werden vergast, vergiftigd of uitgehongerd tussen 1933 en 1945.***

vrouwen, gesteriliseerd op grond van geestesaandoeningen. Deze sterilisaties werden bekend als de 'Hitlersnedes', een woordspeling op de keizersnede.

Waar zou dit eindigen? De medische, filosofische en politieke opinie in Duitsland tijdens het interbellum leek unaniem vóór het plan om verstandelijk of lichamelijk gehandicapte mensen te doden. Daarmee zouden deze mensen uit de genenpoel verwijderd worden, kwam er een eind aan hun lijden en de zorgen (en doktersrekeningen) van hun familieleden. Toch waren de nazi's beducht voor de reacties van het volk en de kerken. Onder toezicht van Dr. Karl Brandt, een van de persoonlijke artsen van Hitler, werd het T-4 programma tijdens Hitlers rijkskanselierschap geïmplementeerd. In de desbetreffende documenten werden met opzet eufemismen gebruikt, zoals 'negatief bevolkingsbeleid'. Deze praktijk kwam ook voor bij de holocaust. Er werden drie organisaties opgezet in het kader van T-4: een voor de financiering, een voor het bestuur en een organisatie van medisch SS-personeel die de patiënten in de typische grijze bussen naar de euthanasiecentra bracht.

Ze gebruikten hiervoor een benaming die vertaald zoiets betekende als 'medische eindzorg'. Er werden vragenlijsten naar de psychiatrische inrichtingen en ziekenhuizen gestuurd waar chronisch zieken verzorgd werden. Een comité van artsen beoordeelde de formulieren en selecteerde welke patiënten moesten sterven. Er werden enkele vragen gesteld over de legaliteit van het proces, maar er werden vrijwel geen bezwaren geuit. Eén categorie langdurig zieken werd vrijgesteld van dit programma: soldaten die aan het front gewond waren. Dit lijkt erop te duiden dat de artsen ervan uitgingen dat het programma ooit bij het publiek bekend zou worden. Het laat zich raden welk effect het op het moreel van de strijdkrachten gehad zou hebben als de soldaten tot de ontdekking kwamen dat ernstig letsel of 'shell shock' niet in een ziekenhuis maar in de gaskamer behandeld werd.

EERZAME MANNEN

In de jaren dertig telde Duitsland circa 15.000 artsen. Maar liefst de

MOEDIGE PRIESTER

Rechts:
Von Galen (1878-1946), de 'Leeuw van Münster', bleef trouw aan zijn imago en liet zich door niemand uitlokken of intimideren. De SD noemde zijn preken "de zwaarste aanval op de staatsleiding tot nu toe."

DE KRITIEK van de aristocratische, conservatieve Clemens August Graf von Galen, bisschop van Münster was onverwacht. Hij was niet bang voor de nazi's. In een preek uitte hij de waarschuwing dat het lidmaatschap van de Hitlerjugend niet als vervanging van de catechisatie van de Duitse kinderen gezien mocht worden. Een partijlid dat de dienst bijwoonde riep daarop: 'Welk recht hebt u, een ongehuwde, kinderloze man, om over de problemen van de jeugd en het huwelijkse leven te spreken?' Von Galen sloeg daarop met zijn vuist op de katheder en maande tot stilte. "Nooit," sprak hij zeer ad rem, "zal ik in deze kathedraal kritiek tolereren op onze geliefde Führer."

De anti-kerkelijke propagandacampagne van Goebbels had er al toe geleid dat de bezittingen van de kerken aan het begin van de oorlog in beslag waren genomen. Bischop von Galen verzette zich persoonlijk tegen Gestapo-agenten die een jezuïetenklooster in Münster bezetten.Maar hij bezegelde zijn reputatie in de zomer van 1941. In drie preken veroordeelde hij het euthanasieprogramma met de woorden:

"Geen mens heeft het recht een onschuldige te doden, ongeacht de reden, behalve in geval van oorlog of gerechtvaardigde zelfverdediging." Hij voorspelde : "Een geheim bevel kan de behandeling van geesteszieken ook laten gelden voor andere niet-productieve mensen, zoals de ouden van dagen en zwaar gewonde soldaten. Niemand is dan nog veilig ... Wie kan zijn eigen arts dan nog vertrouwen?"

Martin Bormann wilde de bischop laten vermoorden. Maar Von Galen werd gespaard, omdat Hitler bang was voor het effect op het moreel van de katholieke soldaten: het was gemakkelijker T-4 te staken.

Na de oorlog was Von Galen even mondig ten opzichte van de Britse bezetters die hij opriep om clement en eerlijk te zijn.

Boven:
Dr. Karl Brandt, Hitlers arts, bestuurde alle medische instellingen vanaf 1942. Hij implementeerde het euthanasieprogramma en was in belangrijke mate verantwoordelijk voor de medische experimenten op concentratiekampgevangenen. Hij werd ter dood veroordeeld tijdens het artsenproces in Neurenberg en werd op 2 juni 1948 geëxecuteerd.

helft daarvan werd lid van de nazi-partij. Hitler was goed voor hun omzet. In 1935 werd er een wet uitgevaardigd die echtparen verplichtte een gezondheidsverklaring te overleggen om te mogen trouwen; het sterilisatieprogramma betekende bijna 400.000 operaties. De nazi's introduceerden gezondheids-programma's met o.a. röntgencontroles voor tuberculose, gebitsverzorging en medische keuringen voor kinderen in de leeftijd van 6, 10, 14 en 18. Het gemiddelde inkomen van een arts steeg van 1933 tot 1938 met 60%.

Als de artsen tegen de euthanasie waren geweest, dan was het programma gestaakt. Maar zij zetten hun eigen gewin voorop en meldden zich vrijwillig voor de geheime comités die bepaalden welke landgenoten vermoord zouden worden. Het enige bezwaar kwam van psychiatrische specialisten: zij beseften dat ze uiteindelijk geen patiënten meer zouden overhouden.

De euthanasie werd uitgevoerd door instellingen in Grafeneck, Brandenburg, Hartheim, Bernberg, Hadamar en Sonnestein. SS-*Obersturmführer* Christian Wirth executeerde patiënten door een schot met een pistool in het achterhoofd, maar de voorkeursmethodes waren de gaskamer of een dodelijke injectie.

De patiënten behielden tot het allerlaatste moment het idee dat ze een medische behandeling ondergingen. Ze kregen dekens en een thermosfles met soep voor de lange reis; de gaskamer leek op een doucheruimte. De familieleden ontvingen vervalste overlijdensaktes, waarbij er met data geschoven werd om alle verdenkingen te voorkomen. De artsen moesten een doodsoorzaak opgeven die bij de patiënt in kwestie paste, maar soms waren ze wat slordig en gaven ze een doodsoorzaak op waarvan bezoekers de symptomen tijdens een recent bezoek zouden hebben moeten waarnemen. Anderen waren zo grondig dat ze de overlijdensaktes in alfabetische volgorde verstuurden. Soms waren familieleden echt blij omdat hun naaste niet meer hoefde te lijden. Zij schreven zelfs bedankbrieven aan de artsen. Anderen, waaronder soms de medische staf in de verpleeginstellingen, reageerden vol afschuw en probeerden op juridische wijze iets

tegen het programma te doen. Uiteindelijk moesten de nazi's de Duitse rechters inlichten over het programma, zodat ze juridische procedures door de rouwenden konden tegengaan. Slechts één van hen weigerde en werd op non-actief gesteld. Veel van de ernstig gehandicapte slachtoffers wilden wellicht graag sterven, maar dit gold niet voor iedereen. Sommige patiënten die doorhadden wat er gaande was schreven wanhoopsbrieven aan vrienden en familie om hun lot te ontlopen. Sommigen hadden geluk. De verpleegsters die wisten voor wie het busje kwam, lieten ze in het geheim naar huis gaan.

MEDISCHE MOORDEN

Van de 16.295 psychiatrische patiënten die in 1938 in Brandenburg geregistreerd stonden, waren er in 1945 nog maar 2.379 in leven. In 1939 waren er meer dan 300.000 'geesteszieke' patiënten in heel Duitsland. In 1945 waren er nog maar 40.000 van over. De overledenen kwamen lang niet allemaal om door het euthanasieprogramma, maar het staat vast dat de Duitse medici meer dan 70.000 mensen om het leven brachten voor het einde van de oorlog. Volgens de dossiers van T-4 werden er 35.225 patiënten vermoord in 1940 en 35.049 in 1941.

Hitler gelastte Dr. Brandt op 24 augustus 1941 officieel een einde te maken aan het euthanasieprogramma. Dit was grotendeels het gevolg van de bemoeienis van bisschop von Galen.

Hieronder:
Leonardo Conti (1900-1945) werd in 1939 benoemd tot rijksgezondheidsinspecteur. Deze SS Gruppenführer, was uiteindelijk verantwoordelijk voor het lot van de geesteszieken.

Hieronder:
Philip Bouhler (1899-1945), een van de oprichters van de NSDAP, kreeg samen met Karl Brandt op 1 september 1939 de opdracht het euthanasieprogramma te implementeren.

ONSCHULDIGEN VERMOORD

Tragisch genoeg kwam hiermee geen einde aan de euthanasie. In augustus 1939 startte het rijkscomité voor 'wetenschappelijk onderzoek naar ernstige ziektes van erfelijke of aangeboren aard' met de systematische uitroeiing van alle kinderen van 0 tot 3 die specifieke afwijkingen hadden zoals blindheid, doofheid, het syndroom van Down en verlamming. Er werd een lange lijst naar de doktoren en ziekenhuizen gestuurd. Vroedvrouwen ontvingen 2 RM voor het invullen van een rapport en kregen een boete van 150 RM als ze dat niet deden. De documenten werden naar teams van drie artsen gestuurd die er een plus of een min op zetten: drie minnen betekende de dood. Uit intact gebleven dossiers blijkt dat er 5.000 baby's gedood zijn, meestal met een dodelijke injectie. Toen de geallieerden Duitsland innamen troffen ze gruwelijke situaties aan in diverse Duitse verpleeghuizen. Men had duizenden kinderen van de honger, uitdroging of (opzettelijk toegebrachte) diarree laten sterven.

EEN SLECHT GEHEUGEN

De euthanasie stopte zelfs niet aan het eind van de oorlog. De Duitse artsen die na hun tijd in het leger weer hun gewone professie opnamen, ontdekten dat hun voormalige collega's nog altijd dodelijke injecties gaven aan psychiatrische patiënten. In Elfing-Haar vonden Amerikaanse legerartsen een speciale vleugel in een kinderziekenhuis waar 20 kinderen van de honger lagen te sterven. Volgens de dossiers van het ziekenhuis waren er hier 2.000 volwassen patiënten en 300 kinderen vermoord. Na de oorlog hulde de Duitse medische wereld zich in stilzwijgen en leden de artsen massaal aan selectief geheugenverlies waardoor een grondig onderzoek naar het euthanasieprogramma pas na 1980 mogelijk werd. Pas in 1989 werd deze zwarte pagina in de Duitse geschiedenis door de medische stand officieel erkend. Als gevolg daarvan moesten uiteindelijk slechts twee personen hun universitaire of erefuncties opgeven.

Karl Dönitz
DE LAATSTE FÜHRER

Karl Dönitz poseert voor een propagandafoto, samen met de minister van bewapening, Albert Speer. Beide mannen waren realisten die wisten dat de Duitse onderzeeërs het beste wapen waren om de Britten te verslaan, maar toen ze eenmaal zo ver waren dat ze voldoende boten konden bouwen, was het al te laat.

Van alle legeraanvoerders die onder Hitler dienden, was Karl Dönitz degene die de grootste kans maakte de oorlog in het voordeel van de nazi's te beslissen. Als hij de middelen had gekregen waarom hij gevraagd had, had hij Groot-Brittannië kunnen uithongeren, met alle gevolgen van dien.

IN april 1945 *zag Grossadmiral* Karl Dönitz, de opperbevelhebber van de Kriegsmarine, toe op de laatste grote operatie van de Kriegsmarine: de evacuatie van meer dan twee miljoen burgers en soldaten uit Oost-Duitsland. Hij wist dat de oorlog verloren was. Hij kon alleen nog maar proberen zoveel mogelijk mensen te beschermen tegen de wraak van het Rode Leger.

Berlijn was afgesneden en de laatste pogingen om de belegerde hoofdstad binnen te komen werden bij Potsdam door een Russische overmacht onmogelijk gemaakt. Toen kwam er een onverwachte boodschap van Martin Bormann: Hitler was dood en de admiraal was nu tot Führer benoemd.

Dönitz had Hitler niet meer persoonlijk gesproken sinds de zomer van 1944. Hij kon slechts gissen naar de gebeurtenissen die zich in Berlijn hadden afgespeeld. Pas na de oorlog hoorde hij dat het idee voor zijn benoeming afkomstig was van Albert Speer, toen die afscheid nam van Hitler. Bormann, die door Hitler in zijn testament was aangewezen als partijleider, had aangegeven dat hij zich in het noorden bij Dönitz wilde voegen, maar was daarna in de chaos verdwenen. Als hij het marinehoofdkwartier bereikt had, had hem dat toch niet veel opgeleverd: Dönitz had zijn mannen het bevel

gegeven Bormann of Goebbels te arresteren zodra die zich bij zijn HK lieten zien.

EEN GESLAGEN HOND

De veel gevaarlijkere Heinrich Himmler was al in het noorden waar hij met de geallieerden probeerde te onderhandelen via Zweedse bemiddelaars. Na Hitlers dood meldde de *Reichsführer* zich bij Dönitz met een SS-lijfwacht als ondersteuning. De tijd van angst voor de SS was echter allang voorbij en de admiraal zei tegen Himmler dat er voor hem geen plaats meer was in de regering nu Hitler dood was. Hij had uit voorzorg een pistool verborgen tussen de papieren op zijn bureau. Maar dat was niet nodig. Himmler droop af, als een geslagen hond.

Dönitz was Führer geworden omdat hij de enige overgebleven functionaris was die daarvoor in aanmerking kwam. Hermann Goering gold jarenlang als de beoogde opvolger van Hitler, maar viel in ongenade toen hij er niet in slaagde de geallieerde bommenwerpers tegen te houden. Hitler had de opperbevelhebber van het Duitse leger al in het begin van de Russische campagne ontslagen en had zelf het opperbevel overgenomen. Himmler, 'de trouwe Heinrich' had zijn Führer op het laatste moment verraden. Geen van Hitlers overlevende handlangers - Joseph Goebbels en Martin Bormann - konden enig gezag doen gelden over de strijdkrachten.

CARRIÈRE BIJ DE MARINE

Karl Dönitz begon zijn carrière in 1910 als kadet in de keizerlijke vloot. Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, diende hij aan boord van de lichte kruiser *Breslau* die de slagkruiser *Goeben* escorteerde op weg naar de Middellandse Zee. De twee schepen wisten de Britse Royal Navy te ontlopen en bereikten hun nieuwe basis in Constantinopel (nu Istanbul). Onder de Turkse vlag vochten ze een aantal slagen met de Russische Zwarte-Zeevloot. Zoals vele andere jonge officieren vroeg Dönitz overplaatsing aan naar de groeiende onderzeeërvloot en kwam hij in januari 1917 op U 39 waarmee hij vijf patrouilles uitvoerde. Hij kreeg zijn eerste bevel over de kleine mijnenlegger UC 25 in maart 1918. Op 4 oktober 1918 sloeg het noodlot toe en verging de volgende boot waarover hij het bevel voerde, de UB 68, bij een aanval op een konvooi in de Middellandse Zee. Dönitz werd samen met het merendeel van zijn bemanning gevangen genomen.

ONDERZEEËR-EXPERT

Dönitz keerde in 1919 terug naar Duitsland en bleef bij de sterk ingekrompen Duitse marine, ondanks het feit dat Duitsland geen onderzeeërs meer mocht hebben. Hij bracht enige tijd door op torpedoboten en kreeg in 1934 het bevel over de opleidingskruiser *Emden*. Op 1 januari 1936 werd hij benoemd tot bevelhebber over de nieuwe U-Boote van Hitlers Kriegsmarine. Ongelooflijk genoeg hadden de Britten niet geprotesteerd toen de heroprichting van een Duitse onderzeeërmacht ter sprake kwam tijdens de besprekingen voor het vlootverdrag in Londen. Als *Führer des Unterseeboote* (FdU) bracht Dönitz zijn nieuwe officieren de lessen bij die hij zelf geleerd had tijdens 1917-18.

NIEUWE TACTIEK

Aan boord van de kleine Type II-kustvaartonderzeeërs ontwikkelde Dönitz een heel eigen stijl van leiding geven. Hij gaf les en schreef boeken over oorlogvoering met onderzeeërs. Zijn ideeën werden in het openbaar gepubliceerd. Het is daarom zeer bevreemdend dat de tactiek om 's nachts met een onderzeeër vanaf het oppervlak aanvallen uit te voeren in 1940 als een verrassing kwam voor de Britse Royal Navy. Dönitz werd pas in 1935 tot *Kapitän zur See* bevorderd en toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak, was hij nog altijd slechts *Kommodore*. Hij werd pas op 1 oktober 1939 *Konteradmiral* (schout-bij-nacht). 'Iemand die zich specialiseerde in onderzeeërs of in anti-onderzeeërtactieken hoefde niet te rekenen op een snelle carrière. Men dacht dat de toekomst in handen lag van twee eskaders enorme slagschepen, waarvan de *Bismarck* en

Karl Dönitz was een ervaren, professionele zeeman en een trouwe volgeling van Adolf Hitler. Zelfs toen de bemanningen van zijn U-Boote niets meer konden uitrichten tegen de geallieerden, riep hij zijn mannen ertoe op de strijd voor de Führer en het Vaderland niet op te geven.

de *Tirpitz* de kleinste twee zouden zijn. Dönitz voerde aan dat dit een foutieve redenering was en verwees naar de wedloop voor de bouw van slagschepen die de Engels-Duitse betrekkingen aan het begin van de eeuw verstoord had. Dit was een wedloop die Duitsland niet kon winnen, omdat de Britten met een grote numerieke voorsprong gestart waren. Dönitz dacht dat een vloot van 300 U-Boote, waarvan er altijd minstens honderd op zee konden zijn, voldoende was om de Atlantische Oceaan onder controle te krijgen en Groot-Brittannië volledig te isoleren. Er werden voorbereiding getroffen voor een grote onderzeeërvloot, die pas eind jaren 40 klaar hoefde te zijn. Toen de oorlog echter tien jaar te vroeg uitbrak, was het bouwprogramma voor de grote slagschepen amper begonnen en had Duitsland zelfs nog niet het aantal onderzeeërs dat onder het vlootverdrag met Londen was toegestaan.

WOLFPACKS

Oefeningen voor de oorlog hadden Dönitz ervan overtuigd dat men konvooien het beste met hele groepen onderzeeërs kon aanvallen. Pogingen om ze vanuit 'commando-onderzeeërs' aan te voeren waren weinig succesvol geweest, maar het bleek wel mogelijk te zijn om de activiteiten vanaf de kust te coördineren met behulp van gecodeerde radioberichten. De eerste aanvallen werden vanuit Duitsland

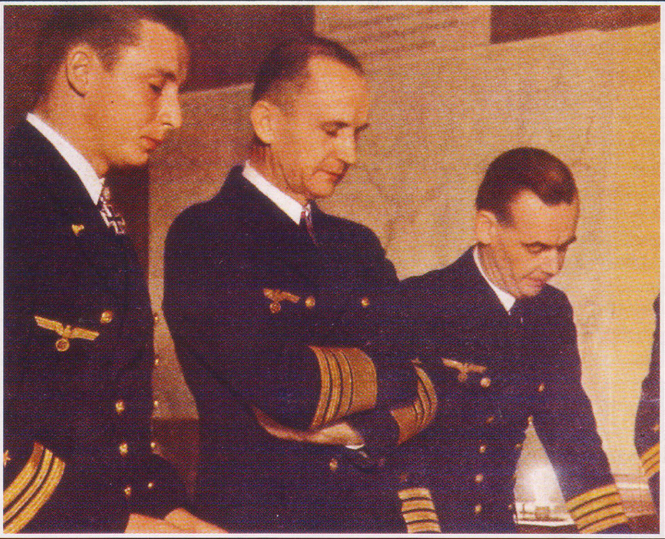

Hierboven:
Dönitz bestudeert een kaart van de Atlantische Oceaan. Zijn strategie en tactieken waren hier zeer effectief tot 1943, toen de U-Boote hun heerschappij over deze oceaan definitief moesten opgeven.

Rechtsboven:
Begin augustus 1944. Dönitz luistert toe terwijl Hitler, nog steeds aangedaan door de mislukte bomaanslag, met de minister van buitenlandse zaken von Ribbentrop en Reichsleiter Bormann spreekt. Hitler wist dat hij op de steun van Dönitz kon rekenen, hoewel hij daar zelden iets voor terug gaf. Dönitz was zeer trouw aan Hitler en hij vond de bomaanslag een schande.

Onder:
In mei 1945 loopt Karl Dönitz zijn gevangenschap tegemoet als het laatste Duitse staatshoofd in oorlogstijd.

geleid, maar na de val van Frankrijk verplaatste Dönitz het hoofdkwartier voor de onderzeeërs naar de Atlantische kust. Van daaruit bestudeerde hij de informatie vanuit de onderzeeërs en vliegtuigen over waargenomen vijanden, analyseerde hij onderschepte geallieerde radioberichten en bestudeerde hij de rapporten van de inlichtingendiensten. Hij liet zijn U-Boote op het te verwachten traject van de konvooien patrouilleren en stuurde ze massaal op hun doel af zodra er contact was gemaakt. Hoewel hij nooit voldoende boten had, zaaiden de troepen van Dönitz dood en verderf op de Atlantische Oceaan. In 1943 was Dönitz niet langer alleen maar voor de onderzeeërs verantwoordelijk. Hitler had nooit veel op gehad met de Kriegsmarine en toen hij admiraal Räder dwong af te treden, liet hij diens plaats overnemen door Dönitz. Op 31 januari werd Dönitz tot *Grossadmiral* (vlootadmiraal) bevorderd. Nu kon hij zelf bepalen hoe snel er nieuwe onderzeeërs gebouwd werden en kreeg hij uiteindelijk zijn vloot van 300 onderzeeërs. Maar de verliezen waren zeer hoog. De onervaren Duitse kapiteins met hun dienstplichtige bemanningen kregen te maken met de doorgewinterde veteranen van de Royal Navy en de US Navy.

Dönitz verloor zelf een zoon aan boord van een U-Boot in 1943, maar hij gaf de, bij voorbaat verloren, strijd niet op. Hij voerde aan dat Duitsland voor haar leven vocht en dat de U-Boote evenals de Wehrmacht en de Luftwaffe de strijd niet mochten opgeven. Toen Dönitz Führer werd, was ook zijn andere zoon omgekomen bij een aanval door een torpedoboot begin 1945. Dönitz probeerde een wapenstilstand te sluiten met de westerse geallieerden, zonder het front in het Oosten op te geven. Veldmaarschalk Montgomery voelde hier wel wat voor, maar generaal Eisenhower sloeg het aanbod af. Dönitz capituleerde daarna en werd als leider van de nieuwe Duitse regering gearresteerd en in Neurenberg berecht.

OORLOGSMISDADEN

Zoals Dönitz zelf al zei, was het onwaarschijnlijk dat de geallieerden het hoofd van de Duitse regering zouden laten lopen. Zijn veroordeling tot tien jaar gevangenisstraf kwam dan ook niet als een verrassing. Zijn raadsman, de topjurist van de Duitse marine, *Flottenrichter* Franzbüller, toonde aan hoe lachwekkend de meeste beschuldigingen waren. Op de aantijging dat hij zijn mannen het bevel gegeven had 'onbeperkte oorlogshandelingen uit te voeren met onderzeeërs' riep hij admiraal Chester Nimitz op als getuige: de Amerikaanse bevelvoerder verklaarde dat de onderzeeërs van de US Navy in

Dönitz ten onder

TWEE belangrijke factoren zorgden ervoor dat Karl Dönitz de campagne tegen Groot-Brittannië niet won en daarmee de beste kans verspeelde die Duitsland had om de oorlog te winnen. Zijn methodes waarmee hij zeer effectief zijn U-Boote bij elkaar bracht zodra er een konvooi gevonden was, brachten veel radioverkeer met zich mee. Dönitz vertrouwde erop dat de geallieerde oorlogsschepen dit radioverkeer niet konden uitpeilen omdat het bereik te groot was.

BRITSE VOORDELEN

De Britten hadden echter een effectief HF/DF (High Frequency/Direction Finding) systeem ontwikkeld dat ze op de escorteschepen voor de konvooien installeerden. De oorlogsschepen konden hiermee de positie van een onderzeeër uitpeilen zodra die contact had gehad met Dönitz. Bovendien dacht Dönitz dat de Britten de gecodeerde berichten niet konden lezen. Hij wist niet dat ze de codes allang gebroken hadden. Het verhaal van ULTRA, de geallieerde dienst die erin slaagde de Duitse 'Enigma'-codes te breken, werd voor het eerst bekend in 1975 en heeft nieuw licht geworpen op een aantal van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. De geallieerden combineerden rudimentaire computerapparatuur met praktijkkennis van de Duitse 'hardware' die tegen een enorm risico verkregen was: verscheidene bemanningsleden van de HMS Petard verdronken in de U-559 toen ze de zendapparatuur uit de zinkende onderzeeër probeerden te bergen. De geallieerden vielen Duitse weerschepen aan, zoals de *München*, die ze in 1941 voor het Jan Mayen-eiland buitmaakten, alsmede diverse olietankers die erop uitgestuurd waren om de *Bismarck* te ondersteunen. Dönitz vermoedde dat het systeem niet meer veilig was, maar zijn technische experts verzekerden hem dat de geallieerden de Enigma-code niet konden breken. In werkelijkheid werden zijn berichten steeds vaker gedecodeerd, ook nadat de instellingen veranderd werden. Het effect van ULTRA op de onderzeeëroorlog was tweeledig. In eerste instantie verlegden de Britten eenvoudigweg de routes van de konvooien om de onderzeeërs te ontlopen. Hoewel de U-Boote nog altijd zware verliezen toebrachten aan een aantal konvooien, bereikten er heel veel veilig hun bestemming zonder waargenomen te worden door de vijand. Vanaf 1943, toen de snelheid en het aantal van de escortevaartuigen en anti-onderzeeërvliegtuigen toenam, formeerden de Britten losse 'escortegroepen' die tegenaanvallen uitvoerden op de groepen U-Boote. Er werd een gruwelijke slag uitgevochten in de Golf van Biscaje toen met radar uitgeruste vliegtuigen U-Boote aanvielen die onderweg waren vanaf hun betonnen bunkers bij Lorient en Brest.

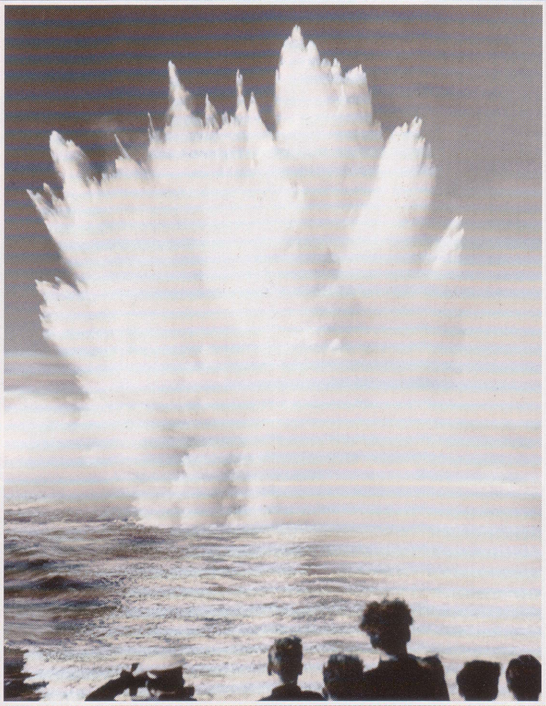

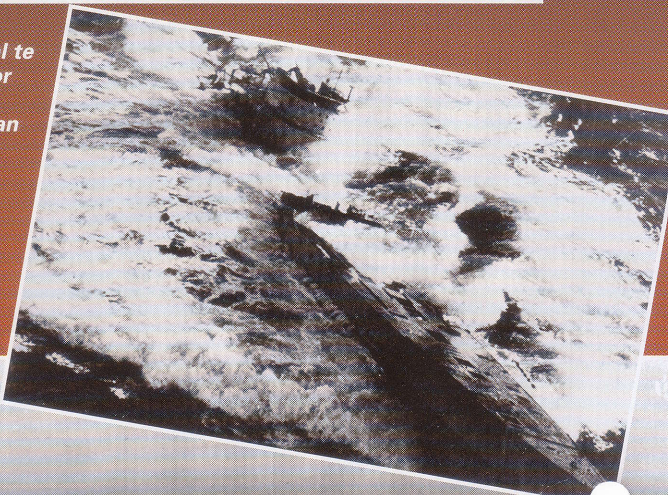

De dood van een onderzeeër: De Duitse onderzeeërs waren in de beginjaren van de oorlog uiterst succesvol, ondanks het geringe aantal schepen dat beschikbaar was voor de slag om de Atlantische Oceaan. Maar aan het eind van de oorlog waren de bemanningen van de U-Boote vrijwel nergens meer veilig voor de geallieerde dieptebommen. Als ze geluk hadden dan werd de boot door de explosieven naar het oppervlak gestuwd (midden) en hadden ze nog een kansje de aanval te overleven. Maar voor vier op de vijf bemanningsleden van Duitse onderzeeërs markeerde een uitdijende olievlek op het oppervlak van de oceaan hun zeemansgraf (onder).

1941 hetzelfde bevel hadden gekregen.

Dönitz beweerde dat hij pas voor het eerst van de concentratiekampen gehoord had toen *Generaloberst* Jodl hem vlak voordat zij gearresteerd werden een exemplaar gaf van *Stars and Stripes*. Evenals Albert Speer hield hij bij hoog en laag aan zijn verhaal vast. De Amerikaanse schrijver John Toland interviewde hem diverse malen en werd getroffen door de combinatie van 'militaire deugd en morele blindheid' die Dönitz kenmerkte. Tot het einde toe werd Dönitz aanbeden door zijn mannen en zijn dood in december 1980 leidde tot de angst voor een 'nazi'-begrafenis. De officieren van de Duitse marine mochten niet in uniform naar de begrafenis komen. De kist met Dönitz werd door zes voormalige U-Boot kapiteins gedragen. Elk van hen was met het Ridderkruis onderscheiden en ze droegen deze medailles allemaal met trots.

Een van de problemen waar de Duitsers mee kampten was dat er te veel tanks gebruik moesten maken van de weinige wegen die geschikt waren voor dergelijk zwaar materieel.

Rusland '42

De Weg naar Stalingrad

In de zomer van 1942 startten Hitlers legers een aanval op Stalingrad en de olievelden van de Kaukasus. Maar Duitsland had niet langer de middelen om deze twee doelen tegelijk aan te vallen.

HITLER gelastte dat Moskou niet bezet moest worden na de inname door de Duitsers, maar dat de stad platgebrand moest worden. Leningrad, waar de wieg van de communistische revolutie had gestaan, zou hetzelfde lot ondergaan. In december redde een tegenaanval van het Rode Leger de Russische hoofdstad voorlopig, maar de belangrijke industriestad Leningrad was omsingeld. Leningrad lag in de dodelijke omarming van de Duitsers in het zuiden en de Finnen in het noorden die erop gebrand waren het leed te wreken dat hen tijdens de winteroorlog was aangedaan. Door alle vluchtelingen die naar de stad gevlucht waren, telde de stad inmiddels een bevolking van meer dan drie miljoen mensen.

De leiders van de Communistische Partij berekenden bezorgd hun voedselreserves: op 1 november kwamen ze tot de conclusie dat er nog maar net genoeg eten was voor één week. Er was niet voldoende brandstof om de gebouwen te verwarmen. Per dag konden de burgers slechts één uur gebruik maken van de elektriciteitsvoorziening, en dat terwijl de winter in aantocht was. Wat daarop volgde was de gruwelijkste belegering in de geschiedenis: een lange kwelling waarbij bijna een miljoen mannen, vrouwen en kinderen van de honger en de kou omkwamen – vier keer zoveel als het totale aantal Nederlandse en drie keer zoveel als het totale aantal Engelse of Amerikaanse slachtoffers tijdens de hele oorlog. Het Duitse leger ondernam geen enkele poging de stad binnen te vallen. Dagelijks werden er zware bombardementen uitgevoerd, de honger en de bittere winter deden de rest.

Intussen gaf Stalin opdracht voor een ambitieuze serie aanvallen elders, nadat het Rode Leger de Duitsers had tegengehouden bij de stadspoorten van Moskou. Zijn generaals wisten welk lot hen te wachten stond als ze hierin niet slaagden en zetten daarom

Het zomeroffensief van de Wehrmacht in 1942 startte even verpletterend als de campagne van 1941. Maar de Duitsers wisten nu dat het Rode Leger een veel moeilijkere tegenstander geworden was.

over de hele linie offensieven in. Maar ondanks hun dunne uniformen, opgevuld met stro en kranten, de wapens die vastvroren en het gebrek aan tanks en vliegtuigen, verdedigde het Duitse leger zich met een ongekend vertoon van professionalisme en moed. Een poging om Leningrad te ontzetten werd afgeslagen en door tegenaanvallen werden twee Russische legers achter de linies reddeloos ingesloten en afgeslacht.

LENINGRAD REDDELOOS VERLOREN

Tijdens de gevechten begin 1942 werden er ook Duitse troepen omsingeld. Het Russische Noordwest Front wist door te breken in de Valdai-heuvels en sneed diverse groepjes Duitse troepen af die hun gebied bleven verdedigen. Deze afgesneden divisies lagen altijd rond een vliegveld, waardoor de Luftwaffe voorraden kon aanvoeren totdat de troepen ontzet konden worden, of - in het geval van de zes divisies van generaal Von Seydlitz bij Demiansk - de belegerde soldaten uit hun omsingeling wisten te breken. Het kostte de vastberaden mannen van Von Seydlitz een maand om een doorbraak te realiseren. In de euforie na deze moedige ontsnapping ging het Duitse opperbevel voorbij aan de fysieke staat van de overlevenden: door de maandenlange strijd op de

"Het 4e pantserleger had Stalingrad in juli zonder bloedvergieten kunnen innemen, maar het werd naar het Zuiden gestuurd om mijn leger te helpen de Don over te steken. Ik had geen hulp nodig: de extra troepen zorgden er alleen maar voor dat de wegen nog overvoller raakten. Toen de 4e pantser-divisie begin augustus terug-keerde naar Stalingrad, hadden de Russen voldoende manschappen en materieel aangevoerd om zich te kunnen verdedigen."

Veldmaarschalk Ewald von Kleist

Links:
Olievoorraden worden in brand geschoten terwijl Legergroep A diep doordringt in de Kaukasus. Maar de gereorganiseerde Russische defensie maakte een verdere opmars na 28 juli onmogelijk.

Hieronder:
Op 21 augustus plantten de elite Gebirgsjäger de hakenkruisvlag op de top van de El'brus. Intussen trok de rest van het 49e Gebirgsjägerkorps de subtropische wouden bij Suhumi in.

bevroren steppe en het tekort aan voedsel en medische en sanitaire voorzieningen was het merendeel van de mannen niet meer in staat tot actieve dienst. Bovendien waren de Duitsers van mening dat ze ingesloten eenheden nog altijd vanuit de lucht zouden kunnen bevoorraden. Al snel bleek echter dat ze het bij het verkeerde eind hadden.

DE VERLIEZEN VERGELEKEN

Het Duitse leger verloor zo'n 80.000 manschappen tijdens het Russische winteroffensief. Ze waren er echter in geslaagd meer dan 400.000 tegenstanders uit te schakelen en veel Duitse soldaten verbaasden zich erover dat het Rode Leger tegen deze zware afstraffing bestand was. Wat de Russen tekort kwamen aan militaire vaardigheden, maakten ze goed met hun fanatieke – en vaak zinloze – moed. Goebbels schilderde ze af als hersenloze automaten, een beeld dat nog lang na 1945 bleef voortleven.

Door de dooi in de lente kwamen de gevechten stil te liggen. Nu de Wehrmacht tot binnen 300 km van Moskou genaderd was – een afstand die de pantserdivisies binnen een week konden afleggen –, concentreerden de Russen hun troepen rond de hoofdstad. Het was de meest logische militaire strategie ..... en de verkeerde. Hitler had zijn blik namelijk op het zuiden gericht, op de Krim, vlakbij de Roemeense olievelden die zo belangrijk waren voor zijn pantsertroepen. De havenstad Sebastopol en de Straat van Kertsj moesten worden ingenomen als springplank voor de volgende fase; de verovering van de Kaukasus en de Kaspische olievelden op 650 km van de frontlinie. Toen het voorjaar van 1942 aanbrak, had de Wehrmacht al een miljoen mannen in het Oosten verloren. Hitler dwong zijn Roemeense en Italiaanse bondgenoten daarop dat jaar elk een half miljoen mannen te sturen om het verlies aan te vullen. Naar Duitse standaarden waren ze karig uitgerust en slecht opgeleid. Daarom werden ze vooral ingezet om rustige sectoren te verdedigen terwijl de Duitse formaties de aanvallen leidden. Door de Duitse burgerarbeiders door slaven uit Oost-Europa te vervangen, hele bataljons weg te halen uit de divisies die West-Europa bezetten en de nieuwe lichting dienstplichtigen een jaar te vroeg op te roepen, kon de Wehrmacht 2,7 miljoen man aan het Russische front bij elkaar brengen. Hitler wist dat hij dit kunstje niet nog een keer kon herhalen, maar hij besloot de gok aan te gaan.

Door Duitsers bezet gebied
Duitse aanvallen
Frontlinie 28 juni
Frontlinie 22 juli
Frontlinie 18 november
Zomeroffensief 1942
Koersk
Woronezj
Bjelgorod
Izium
Kalach
Stalingrad
Cimljanski
Taganrog
Rostov
Astrakan
Elista
Zee van Azov
Kerch
Stavropol
Kaspische Zee
Novorossijsk
Pjatigorsk
Tuapse
Mozdok
Groznyj
Suhumi
Zwarte Zee
Van de Krim naar de Kaukasus
Batumi

Links:
Een aantal leden van een pantserdivisie neemt pauze, terwijl het leger van Hoth in juli 1942 door de Russische linies breekt. De Russen hadden Duitse plannen buitgemaakt voor de opmars naar de Kaukasus, maar Stalin bleef ervan overtuigd dat Moskou het werkelijke doel was.

Onder:
Slowaakse infanteristen rukken op in de Oekraïne. In de Kaukasus belandden de Astroepen in een regio vol minderheden die weinig ophadden met Stalin. Terwijl het Rode Leger de Duitsers tegenhield, was de Russische geheime politie, de NKWD, verantwoordelijk voor een golf van terreur tegen de eigen bevolking.

RUSSISCH MIRAKEL

Tijdens de winter van 1941-42 ploeterde een ander leger op honderden kilometers van het front en onzichtbaar voor de Duitsers onder barre omstandigheden voort. Voordat de belangrijkste industriële regio's door de bezetters overspoeld werden, verplaatsten de Russen hele fabrieken naar de Oeral, de woestijnen in Kazachstan en de bevroren toendra van Siberië. Meer dan 1,5 miljoen wagonladingen legden de lange reis af en ontelbaar veel arbeiders – vaak vrouwen – zwoegden hard om het industriële materieel letterlijk in 'the middle of nowhere' op te zetten. Niet alleen kregen ze de fabrieken weer aan het draaien, maar dit lukte ook nog ongelooflijk snel. De fabriek voor Yak-gevechtsvliegtuigen in Moskou werd naar Siberië overgebracht waar hij binnen een week weer in productie genomen werd. Begin 1942 werden er op de nieuwe locatie meer vliegtuigen per maand afgeleverd dan op de oorspronkelijke plek het geval was geweest. Hoewel Rusland het met veel minder middelen moest stellen dan Duitsland, lag de productiviteit van de Russen al snel hoger dan die van de agressor en kregen de Russische legers meer tanks, kanonnen en vliegtuigen dan de Wehrmacht.

Het warmere weer was het signaal voor een nieuw Russisch offensief, maar de poging om Charkow in te nemen

DE VAL VAN SEBASTOPOL

TEGEN april 1942 hadden de Russen 250.000 manschappen naar de Krim aangevoerd, plus de nodige tanks en artillerie. Maar evenals het vorige jaar waren de troepen kansloos tegen de Duitse overmacht. De Russen werden tussen 15 en 20 mei kansloos verslagen, en Von Mansteins 11e leger kon oprukken naar Sebastopol.

Tegen Von Mansteins 200.000 mannen, 670 kanonnen, 450 mortieren, 720 tanks en 600 vliegtuigen, plaatsten de Russen een gemengde troepenmacht van 100.000 mariniers, zeelieden en soldaten, plus 600 stuks artilleriegeschut en een klein aantal vliegtuigen en tanks.

Na een vernietigend vijfdaags spervuur vielen de Duitsers de verdedigingswerken aan het oostelijke uiteinde van de noordelijke baai aan. In de eerste weken van juni verdedigden de Russen elke vierkante meter met een volharding die men later dat jaar in Stalingrad nogmaals zou laten zien.

Na drie weken was Von Manstein zo bezorgd geraakt, dat hij niet alleen zijn laatste reserves in de strijd wierp, maar dat hij ook om versterking van het 17e leger smeekte. Uiteindelijk begon het materiële overwicht mee te tellen. Vooral het Duitse superkanon 'Schwere Gustav' was zeer effectief. Dit kanon verwoestte systematisch de belangrijkste forten en de onverwoestbaar geachte onderwaterbatterij in de baai.

De Duitsers slaagden er tenslotte in de nacht van 28/29 juni in de verdedigingslinie te doorbreken. Gedurende de volgende drie dagen organiseerden de Russen een actie om zoveel mogelijk mannen, vrouwen en kinderen te redden die de belegering van 250 dagen overleefd hadden.

Hoewel Von Manstein tot veldmaarschalk werd bevorderd omdat hij Sebastopol had ingenomen, was zijn 11e leger zo sterk uitgedund dat hij de opmars naar Stalingrad zou moeten overlaten aan generaal Paulus.

De laatste weerstand in Sebastopol werd op de 27e dag van de aanval opgeruimd. Toen de hakenkruisvlag over de gevallen stad werd uitgerold, was dit het teken dat de eerste fase van het Duitse zomeroffensief in een beslissende overwinning geëindigd was.

Hierboven en links:
Von Manstein zette superkanonnen in bij de belegering. De operaties begonnen met een spervuur dat sommige oudere leden van het 11e leger terug deed denken aan Verdun, 25 jaar daarvoor. De aarde schudde telkens als er een granaat werd afgevuurd en opnieuw als hij insloeg.

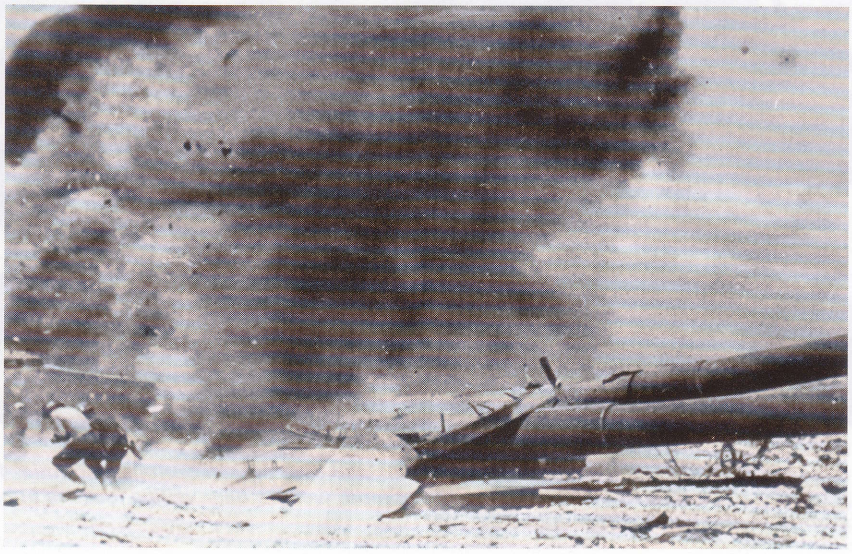

Boven:
Drie tot de tanden bewapende Russische zeelieden poseren voor de camera. De Russische marinemensen vochten hard om hun basis te verdedigen. Uiteindelijk maakten velen van hen hun kanonnen onklaar alvorens zelfmoord te plegen.

Rechts:
De grote Russische batterij 'Maxim Gorky' werd uitgeschakeld met acht pantserdoorborende en hoog-explosieve granaten van het Duitse 80-cm spoorwegkanon. Het kanon werd gericht met behulp van een Fiesler Storch verkenningsvliegtuig.

mislukte jammerlijk. Tien hectische dagen van aanvallen en tegenaanvallen op het open terrein mondden uit in een masterclass in *blitzkrieg*. De oprukkende Russen liepen in de tang die was opgezet door de perfect gecoördineerde Duitse lucht- en grondtroepen. Maarschalk Timoshenko moest naar Moskou komen om te verklaren hoe het mogelijk was dat men alweer drie legers met in totaal 200.000 manschappen verloren had.

DE KRIM BESTORMD

Terwijl het Duitse 6e en 17e leger het Russische offensief bij Charkow verpulverden, brak het 11e leger door de zwaar verdedigde Russische posities bij het schiereiland Kertsj heen en dreven ze de verdedigers terug naar de Zwarte Zee. Daarna haastte het 11e leger zich terug naar Sebastopol, de thuishaven van de Russische Zwarte-Zeevloot.

Hitler verplaatste zijn hoofdkwartier naar Vinnytsia in de Oekraïne om van daaruit de volgende fase van de campagne te overzien. Legergroep Zuid, die later hernoemd werd tot Legergroep B (2e en 6e leger, 4e pantserleger en 3e Hongaarse leger), moest naar de rivier de Don oprukken en vervolgens naar de Wolga bij Stalingrad trekken. De andere bek van de enorme tangbeweging werd gevormd door een nieuwe formatie, Legergroep A. Deze bestond uit het 1e pantserleger, het 17e leger en het 3e Roemeense leger. De tang moest ergens op de steppe ten westen van de Wolga gesloten worden. Daarbij moesten zoveel mogelijk Russen in de val komen te zitten. Nadat de Russische legers op deze manier verder gedecimeerd waren, zou Legergroep A verder naar het oosten oprukken om de Russische olievelden te overspoelen.

Zes maanden nadat ze in winterse temperaturen van -30°C hadden geleefd, bevonden de Duitse soldaten zich op de steppe waar de thermometer maxima van 40°C in de schaduw te zien gaf. Binnenin de tanks van het 1e pantserleger was de hitte ondraaglijk. Zij namen de olie-installaties bij Majkop in die door de Russische achterhoede opgeblazen waren. In augustus bestormden de Duitsers de bergpassen van de

Boven:
In de zes maanden na juni 1941 schakelde Rusland over op een oorlogseconomie. 1500 Russische fabrieken, goed voor 33 procent van de industriële productie van het land, werden naar veilige locaties in het oosten overgebracht. Ondanks deze storing verdubbelde de productie dat jaar.

Kaukasus. Aan de oostkant van de bergketen was de rivier de Terek het laatste obstakel dat *Panzergruppe Kleist* nog moest overwinnen. Troepen van de 16e pantserdivisie bereikten Astrakhan aan de Kaspische Zee voordat het offensief tenslotte eind september stilviel.

Het Russische verzet werd onverzettelijker en de Duitse troepen waren nu honderden kilometers van de laatste spoorwegverbindingen verwijderd. De voorraden raakten op en er volgende een wanhopige wedloop, waarbij beide zijden zo snel mogelijk munitie, brandstof, reserveonderdelen en extra soldaten – steeds maar meer soldaten – aanvoerden voor nog één laatste slag voordat de winter een einde maakte aan het oorlogsseizoen.

HET OFFENSIEF LOOPT VAST

De Duitse opmars zorgde voor nog meer onenigheid op Hitlers hoofdkwartier. Uit onvrede over het tempo waarmee Legergroep A vorderde, haalde Hitler het 4e pantserleger uit Legergroep B. Tegen de tijd dat de pantsertroepen in augustus weer terugkeerden, hadden de Russische troepen zich in Stalingrad gehergroepeerd en verdedigden ze de buitenwijken van de stad. De burgerbevolking was massaal de stad uit gemarcheerd om loopgraven en tankgreppels te graven en het vooruitzicht om de stad snel in te nemen was verdwenen. Voor het eerst in deze campagne hadden de Duitsers niet genoeg mannen om de stad eenvoudigweg te omsingelen en te wachten tot de verdedigers zich overgaven. Stalingrad moest ingenomen worden met een frontale aanval. De snelle opmars door het open terrein naar de Wolga werd aangevoerd door het 6e leger, een veteranenformatie die in Polen en Frankrijk geleid was door generaal Von Reichenau, een van Hitlers sterkste medestanders binnen de Wehrmacht.

RASSENHAAT

Von Reichenau was een luidruchtige antisemiet die er bij zijn soldaten

Partizanenoorlog

TOEN de Duitsers in 1941 de Oekraïne innamen werden ze aanvankelijk als bevrijders verwelkomd. Deze goodwill verspeelden ze al snel weer door de acties van de *Einsatzgruppen* en de SD. Uiteindelijk bleek de Duitse wreedheid contraproductief: het brak de Russische weerstand niet, maar zorgde er juist voor dat ze in grote aantallen naar de wouden en de steppes trokken om zich bij de partizanen aan te sluiten.

Dit was een brute strijd waarin geen plaats was voor menselijke gevoelens. Gebouwen werden platgebrand, het vee afgeslacht, vrouwen en kinderen zonder pardon de sneeuw ingejaagd om van de kou te sterven. De minste weerstand leidde tot barbaarse wreedheden en het was het lot van een 18-jarig meisje om die winter uit te groeien tot het symbool van de partizanenoorlog.

Zoya Kosmodemianskaya uit Moskou was lid van de Russische jeugdbeweging en werd betrapt toen ze brand stichtte in Duitse stallen in het dorp Petrishchevo. Zij werd met een bordje om haar nek door de straten gevoerd en vervolgens gemarteld en opgehangen. Haar lijk werd verminkt, als afschrikwekkend voorbeeld voor de dorpelingen. Haar bevroren lichaam werd door het oprukkende Rode Leger ontdekt.

Zoya werd hiermee een nationale heldin. De Russen trokken zich haar lot persoonlijk aan en wilden dit niet ongewroken laten. Later zouden de Duitse soldaten die zich wilden overgeven dit nog ondervinden, evenals de Duitse vrouwen toen de Russen in 1945 hun huizen binnendrongen.

Volgens schattingen wisten de partizanen in de periode 1941-1945 1,5 miljoen leden van de Duitse en Astroepen te doden, verwonden of gevangen te nemen. Ze lieten 21.000 treinen met troepen en goederen ontsporen, saboteerden 12.000 bruggen en vernietigden 1100 vliegtuigen op Duitse vliegvelden.

Boven:
"Duitsers die deelnemen aan de strijd tegen guerrilla's of hun medeplichtigen kunnen noch uit disciplinair noch uit juridisch oogpunt verantwoordelijk worden gehouden voor eventuele gewelddadigheden." Hitlers richtlijn gaf de Duitse soldaat in Rusland carte blanche om te verkrachten en te moorden en daar werd maar al te vaak misbruik van gemaakt.

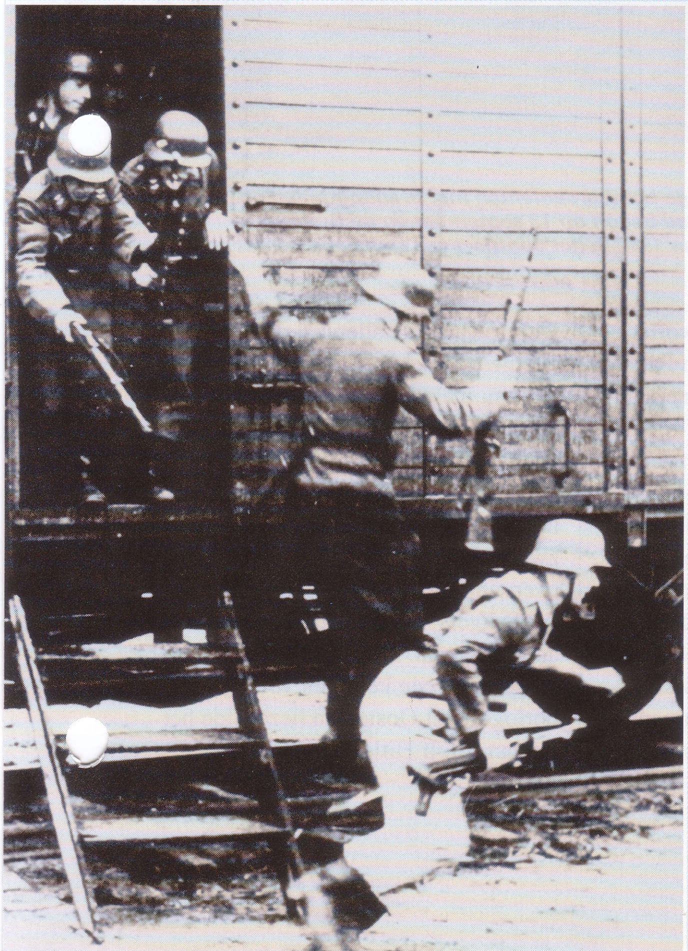

Links en hieronder:
Veel delen van de door de Duitsers ingenomen Russische gebieden waren alleen in naam bezet. Buiten de grotere plaatsen lag een niemandsland waar de Duitsers zich met zwaarbewapende, gepantserde treinen moesten verplaatsen als bescherming tegen de partizanen. Deze lieten zich hierdoor echter niet afschrikken en de Duitse troepen moesten altijd alert zijn.

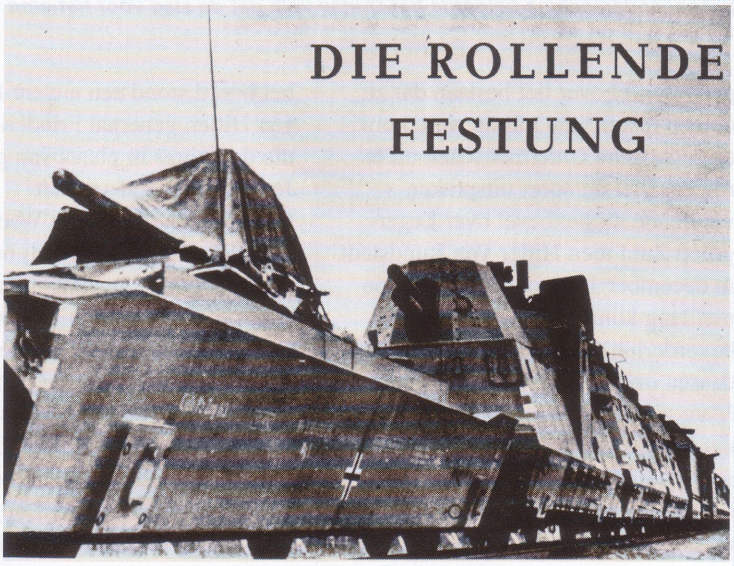

Links:
In januari 1943 vochtten er 57.500 partizanen in Wit-Rusland; in november dat jaar was hun aantal al tot 122.600 gestegen. Begin 1944 waren er meer dan 250.000 Russische partizanen actief achter de Duitse linies. Zij leverden enorme problemen op voor de legereenheden en droegen bij aan het uiteenvallen van Heeresgruppe Mitte in 1944.

Hierboven:
Duitse troepen trekken de voorsteden van Stalingrad in na de grootschalige bombardementen met brandbommen en duikbommenwerpers op 23 en 24 augustus. Deze 'laatste' aanval op de stad begon op 13 september en de Duitse propagandamachine beloofde het Duitse volk dat de slag voor het eind van 1942 in het voordeel van Duitsland beslist zou zijn.

geen twijfel over liet bestaan dat ze op een historische missie waren om de Aziatische Untermenschen uit te roeien. Met dit soort uitspraken verdiende hij het bevel over Legergroep Zuid toen Hitler Von Rundstedt in december 1941 ontsloeg. Hij zou niet lang kunnen genieten van zijn bevordering tot veldmaarschalk: snel daarna overleed hij aan een beroerte. Maar zijn invloed sprak uit het leger dat hij twee jaar lang van overwinning naar overwinning leidde: het 6e leger liet een spoor van verwoesting achter tijdens de opmars door Rusland. Aan het hoofd stond een andere favoriet van Hitler, generaal Friederich Paulus, die de Führer in plaats van generaal Jodl tot chef-staf van het Oberkommando van de Wehrmacht wilde benoemen zodra hij het zomeroffensief gewonnen had. Het plan om Stalingrad in te nemen was eenvoudig genoeg. Weiterheims XIVe pantserkorps zou van de noordelijke flank komen, vijf van Hoths pantser- en gemotoriseerde artilleriedivisies zouden de zuidelijke flank vormen, terwijl het centrum werd opgevuld door negen infanteriedivisies. Binnen 24 uur waren ze allemaal de Don overgestoken en tot vreugde van Berlijn, meldde Weiterheim op 23 augustus al dat zijn pantsers de oevers van de Wolga en de voorsteden in het noorden van Stalingrad bereikt hadden. Het leek alsof een laatste zware slag voldoende zou zijn voor de overwinning, maar de taaie Russische verdedigers van de stad hadden andere ideeën. De slag die daarop zou volgen was een keerpunt voor de oorlog in het Oosten en bezegelde het lot van Adolf Hitler en zijn Derde Rijk.

De bekende piloot Adolf Galland werd General der Jagdflieger in 1942. Nadat hij in een eerste versie van de Me 262 had gevlogen besefte hij dat straalvliegtuigen de toekomst hadden, maar hij kon Hitler er nooit toe bewegen genoeg straaljagers te bouwen. Hitler vond straalvliegtuigen beter geschikt als bommenwerpers.

Het straalvliegtuig was het wonderwapen waarmee Hitler de oorlog misschien nog had kunnen winnen. Maar het belang van deze vliegtuigen werd te laat ingezien.

Als er voldoende van de ruim duizend Me 262's die gebouwd werden als jagers gebruikt waren, dan hadden de Amerikaanse bommenwerpers overdag geen schijn van kans gehad.En een nachtjagerversie zou in staat zijn geweest de niet te stoppen Mosquito's van de RAF tegen te houden. Gelukkig voor de geallieerden gebeurde dit niet.

STRAALJAGERS

LUITENANT-GENERAAL Adolf Galland had een grote mond, zelfs voor een 'aas' met bijna 100 overwinningen op zijn naam in april 1943. Hij durfde Hermann Goering tijdens de Slag om Engeland om een squadron Spitfires te vragen. In zijn hoedanigheid als General der Jagdflieger had hij een testvlucht gemaakt in de Messerschmitt Me 262 straaljager en hij was er zwaar van onder de indruk. Dit toestel was sneller dan alle geallieerde vliegtuigen - inclusief de tot dan toe ongrijpbare de Havilland Mosquito's - en met zijn vier stuks 30-mm geschut kon de Me 262 het aangezicht van de oorlog in het luchtruim veranderen. De Me 262 werd die zomer versneld in productie genomen, nadat Galland erop had aangedrongen dat een kwart van de geproduceerde Duitse jagers Me 262's moesten zijn. Het was een onmogelijke eis.

IN HET NADEEL

De Luftwaffe was de oorlog gestart met vliegtuigen die niet onder hoefden te doen voor de toestellen van andere landen. De Britten en Amerikanen waren vlak voor het uitbreken van de vijandigheden nieuwe ontwikkelprogramma's gestart en introduceerden al snel diverse nieuwe zware bommenwerpers en krachtigere jachtvliegtuigen, zoals de P-51 en P-47. Met uitzondering van de Focke Wulf Fw 190 waren de meeste nieuwe vliegtuigen die voor de Luftwaffe gebouwd werden geen succes. De Heinkel He 177 bommenwerper wilde nog al eens in brand vliegen; de Henschel Hs 129 voor grondaanvallen was onbetrouwbaar; terwijl de productie van de Messerschmitt Me 210 jachtbommenwerper erg veel arbeid en materialen kostte, voordat hij ook werd afgeschreven als een fiasco.

Het ontbrak de Duitse luchtvaartindustrie niet aan talent, maar de technische kwaliteiten van de ontwerpteams werden tekort gedaan door de logge bureaucratie, corruptie en de persoonlijke vetes van de nazi-leiders. Vooroorlogse plannen voor zware bommenwerpers werden door Ernst Udet afgeschoten. Bovendien was hij tegen de ontwikkeling van straalmotoren. Ondanks deze tegenwerking voerden zowel Heinkel en Messerschmitt in 1941, een paar weken nadat de Britse Gloster E.28/39 voor het eerst het luchtruim koos, testvluchten uit met prototypes van straalvliegtuigen. De Messerschmitt had een conventionele zuigermotor in de neus omdat de beoogde straalmotoren nog niet klaar waren (en de ene straalmotor die wel al ingebouwd was sloeg af, waardoor het vliegtuig tijdens de eerste vlucht al bijna te pletter sloeg). Dit was het beste wat men in de jaren 40 kon bouwen. Noch de geallieerden noch de Duitsers zouden erin slagen voor het einde van de oorlog betrouwbare straalmotoren te bouwen. Nu het Duitse rijk echter zelf voortdurend aangevallen werd - de Amerikanen bombardeerden overdag en de Britten 's nachts - was deze technologie de laatste hoop. Galland had het in één opzicht bij het rechte eind: een paar honderd Me 262's konden voldoende schade aanrichten om een einde te maken aan de Amerikaanse bombardementen overdag. Het was echter zeer onzeker of het verstandig was een dergelijk revolutionair vliegtuig al direct in productie te nemen voordat de problemen met de motor overwonnen waren. Bovendien was het onwaarschijnlijk dat de Duitse industrie voldoende van deze vliegtuigen zou kunnen bouwen voordat de geallieerden de fabrieken platgooiden en dat de Luftwaffe voldoende piloten kon opleiden voor deze toestellen.

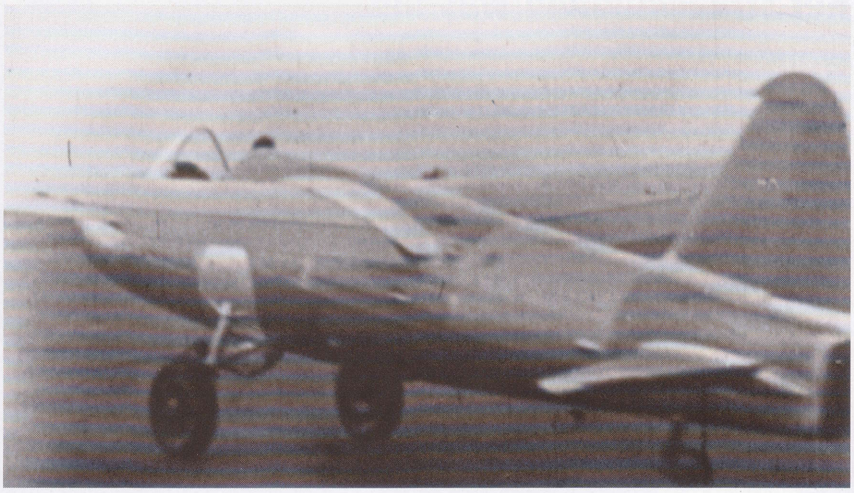

Helemaal boven:
De Messerschmitt P.1101 was aan het eind van de oorlog nog altijd een prototype - vandaar de geschilderde wapens - maar het had de eerste operationele jager met gepijlde vleugels ter wereld kunnen worden. De US Air Force bouwde op basis hiervan de Bell X-5 die in juni 1951 in de lucht kwam.

Boven:
De Heinkel He 178 koos op 27 augustus 1939 op eigen kracht het luchtruim. Dit was de eerste vlucht van een straalvliegtuig met luchtinlaat. Ondanks de aanvankelijke scepsis van Milch en Udet begonnen diverse fabrikanten met het ontwerp van casco's voor de straalmotoren die door Heinkel en Junkers ontworpen werden.

FABRIEK GEBOMBARDEERD

Het tweede punt van onzekerheid werd het eerst bevestigd: op 17 augustus 1943 bombardeerde de US 8th Air Force Regensburg en werd de geplande productielijn geheel vernield. De fabricage werd overgebracht naar een nieuwe locatie in Beieren, waardoor de vertraging als gevolg van het tekort aan vakbekwame arbeiders, strategische materialen en de niet te stuiten verslechtering van het spoorwegennetwerk alleen maar hoger opliep. Tussen de zomer van 1943 en april 1945 bouwde

Boven:
Willi Messerschmitt en Alexander Lippisch bouwden samen het snelste vliegtuig van WO 2. De prestaties van de Me 163 Komet waren letterlijk explosief: de raketmotor was gevaarlijk en onvoorspelbaar. Hoewel er circa 300 van gebouwd werden, werden er volgens opgave slechts negen vijanden met een Komet neergehaald. De hoge snelheid was een risico: het doel werd zo snel genaderd dat het onmogelijk was om het boordgeschut goed op de bommenwerpers te richten. Het was echt een noodgreep.

Messerschmitt zo'n 1.300 Me 262's waarvan er nog geen 1.000 aan de Luftwaffe werden afgeleverd. In dezelfde periode bouwden de geallieerden gezamenlijk meer dan 2.000 jachtvliegtuigen per maand.

De onbetrouwbare motoren bleven een probleem voor de Me 262. De Jumo 004-motor moest al na tien uur gereviseerd worden en had een totale levensduur van maximaal 25 uur. De uitlaat viel er soms vanaf, waardoor de motor uitbrandde en het vliegtuig zijdelings weggleed en in een dodelijke val terecht kwam. Op hoge snelheid trok het vliegtuig naar alle kanten, waardoor het extra moeilijk werd het kanon met zijn lage vuursnelheid nauwkeurig te richten.

SUPERSNELLE JAGER

In capabele handen, met motoren die goed draaiden, was de Me 262 echter een geduchte tegenstander. Het enorme snelheidsvoordeel kon men gebruiken voor bliksemaanvallen op formaties bommenwerpers, om daarna razendsnel weer te verdwijnen. Een enkele voltreffer met een 30-mm granaat was vaak voldoende om een viermotorige bommenwerper te vernielen of zwaar te beschadigen zodat die de formatie moest verlaten en de minder snelle Duitse jagers met hem konden afrekenen. In het voorjaar van 1945 was de Me 262 inmiddels uitgerust met ongeleide luchtdoelraketten: hiermee werden vanaf veilige afstand dodelijke salvo's afgevuurd op de bommenwerper-squadrons. Tijdens 1944 verloor de Luftwaffe de piloten sneller dan men ze kon vervangen. Door de dagelijkse

Hieronder:
Minder snel dan de Komet maar veel praktischer. Ook de Messerschmitt Me 262 werd geplaagd door motorstoringen. De Jumo 004 turbostraalmotoren waren niet geschikt voor snelle acceleratie en gingen slechts 25 vlieguren mee. Dankzij deze straalmotoren was de 262 echter wel minstens 150 km/uur sneller dan de beste geallieerde jachtvliegtuigen. Hij was veel geavanceerder dan de eerste geallieerde straalvliegtuigen: de Gloster Meteor en de Bell P-59.

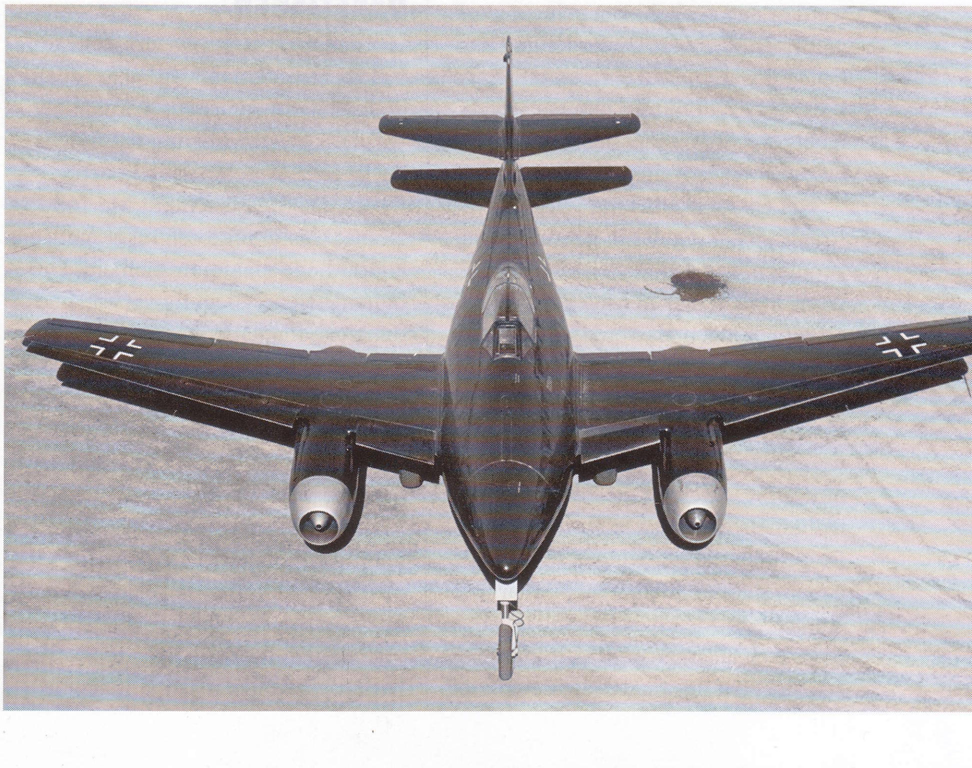

Links:
In de crisismaanden eind 1944 gaf het Duitse ministerie voor de luchtvaart opdracht voor een eenvoudige, lichtgewicht onderscheppingsjager met straalaandrijving. Er moesten maar liefst 135 He 162's per dag gebouwd worden, die bestuurd moesten worden door leden van de Hitlerjugend, die opgeleid waren in zweefvliegtuigen! Er werden grote fabrieken voor opgezet in Rostock-Marienehe en in de ondergrondse fabriek van de Nordhausen Mittelwerke.

luchtgevechten boven Duitsland nam de kwaliteit van de bemanningen af en bestonden de squadrons steeds meer uit onervaren piloten rond een harde kern van *Experten* die al veel successen geboekt hadden en die steeds meer bevreesd raakten dat er wel eens een einde kon komen aan hun geluk.

EXPERTEN VAN JV 44

Veel van de eerste piloten van een Me 262 waren omgeschoolde bommenwerperpiloten die door hun onervarenheid vaak niet in staat waren tijdens de luchtgevechten optimaal rendement uit hun toestellen te halen. Pas in de laatste weken van de oorlog werd er een eenheid van echte experts geformeerd: JV44. Onder leiding van Galland waren deze ervaren piloten zeer succesvol tijdens hun laatste luchtgevechten, maar het was een kwestie van te weinig en te laat.

Het eerste geallieerde vliegtuig met straalaandrijving dat in gebruik werd genomen was de Gloster Meteor. Deze werd echter in Engeland achtergehouden als verdediging tegen de V1's en werd pas in de laatste maanden van de oorlog boven het Europese vasteland ingezet. De wereld zou tot de oorlog in Korea moeten wachten op de eerste luchtduels tussen twee straaljagers. De geallieerde vliegtuigen met hun zuigermotoren konden weliswaar niet zomaar een Me 262 onderscheppen, maar ze hadden zo'n groot numeriek voordeel dat de straalvliegtuigen nooit echt grote schade konden toebrengen aan de groepen bommenwerpers. De geallieerden konden voldoende vliegtuigen reserveren om de bases van de Me 262's te bombarderen. Ze wisten deze zelden helemaal uit te schakelen, maar ze bezorgden de Duitsers wel heel veel problemen. Al snel bleek dat de Me 262 bijzonder kwetsbaar was als hij naar zijn basis terugkeerde en veel van deze toestellen werden daarom op zeer lage hoogte vlakbij de thuisbasis uit de lucht geschoten. De Luftwaffe moest squadrons Fw 190's en extra FlaK-bataljons inzetten om de straaljagerbases te beschermen.

RAKETJAGER

Het andere belangrijke straalvliegtuig van de nazi's kon alleen maar tijdens de landing onderschept worden: het was het snelste vliegtuig dat tijdens de Tweede Wereldoorlog in actie kwam. De Messerschmitt Me 163 Komet was in feite een raket met een enorm hoge maximumsnelheid. Dit buitengewone vliegtuig verwierf de dubieuze reputatie meer eigen piloten gedood te hebben dan de vijand. Het toestel, dat in 1941 voor het eerst in de lucht kwam, was een staartloos zweefvliegtuig met een raketmotor: het idee was om de enorme versnellingscapaciteit van de raket te gebruiken om hoogte te winnen, daarna de motor uit te schakelen en op hoge snelheid door een vijandelijke formatie heen te zweven. Dit proces kon een aantal malen herhaald worden alvorens weer met een zweefvlucht te landen. Dat was de theorie. In werkelijkheid was de Me 163 zo snel bij zijn doel dat de meeste piloten nog niet voldoende tijd hadden om hun mitrailleurs goed te richten. Er was heel veel moed en techniek voor nodig om de motor uit te schakelen voor dergelijke zweefaanvallen op hoge snelheid: de motor kon pas twee minuten later opnieuw gestart worden, waardoor de piloot vrij hulpeloos was als hij bedreigd werd door geallieerde jagers. De meeste piloten van een Me 163 beperkten zich tot een enkele aanval op hoge snelheid van achteren, voordat ze aan het moeilijkste onderdeel van de missie begonnen: veilig weer landen.

KWETSBAAR OP DE GROND

De Me 163 zweefde prachtig, maar was tijdens de daling gemakkelijk uit te schakelen door de geallieerde P-51's. De landingsski's van het toestel waren niet geschikt om de klap van de landing op te vangen. Harde landingen waren meer regel dan uitzondering en leidden vaak tot zware rugblessures. Bovendien was de raketbrandstof bijtend, zwaar giftig

Onder:
Om gewicht uit te sparen werd de Arado 234 vanaf een los startwagentje gelanceerd en landde hij op ski's. Een verkennerversie van dit toestel werd eind 1944 in gebruik genomen. De beroemdste missie van deze geavanceerde blitz-bommenwerpers was de aanval op het bruggenhoofd bij Remagen in maart 1945.

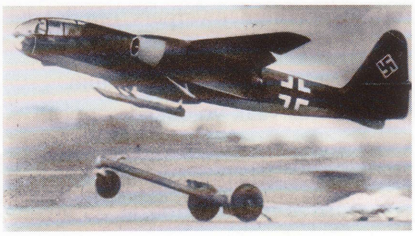

en explosief: veel Me 163's ontploften tijdens de landing. Andere ontploften tijdens het opstijgen als gevolg van brandstofproblemen of door sabotage. De dwangarbeiders die aan de vliegtuigen werkten, bouwden niet alleen de onderdelen, maar voerden vaak ook montagewerkzaamheden uit: in het Air and Space Museum in Washington staat een Me 163 die buitgemaakt werd in 1945 en waarmee nog nooit gevlogen was. Bij onderzoek bleek dat er een stalen plaatje zo tegen de brandstoftank gemonteerd was dat deze zou ontploffen bij het opstijgen. In het plaatje staat een Franse inscriptie die vrij vertaald betekent: Ik ben niet blij met mijn werk.

De Luftwaffe was de enige luchtmacht die tijdens de Tweede Wereldoorlog een bommenwerper met straalaandrijving inzette. De eenpersoons Arado Ar 234 Blitz (ontwikkeld in 1940 en opgeleverd in 1941) werd aangedreven door twee turbostraalmotoren. De piloot zat in de neus die van plexiglas gebouwd was en maar weinig bescherming bood. Het project liep ernstige vertraging op omdat Junkers de motoren niet eind 1941 leverde - zoals afgesproken was -, maar pas begin 1943, achttien maanden nadat het casco klaar was. De Luftwaffe voerde vanaf eind 1943 nog maar zelden verkenningsvluchten uit boven Engeland, waar de voorbereidingen op D-Day juist op gang kwamen. De Arado, die zo snel was dat een jachtvliegtuig met zuigermotor hem nooit kon bijhouden, had de Duitsers veel meer informatie kunnen bieden over de voorbereidingen voor de geallieerde landingen. Maar door de langdurige testen kwamen de eerste operationele Arado's pas een maand na D-Day in actie. Najaar 1944 hadden de Duitsers hun verkenningsvluchten boven Groot-Brittannië en het Italiaanse front hervat, maar de nieuwe informatie was alleen maar van academisch belang. De Arado 234B-2 was een bommenwerperversie die 1500 kg bommen kon vervoeren. *Kampfgeschwader 76* viel met deze toestellen de brug bij Remagen aan in 1945, onder escorte van Me 262's - de eerste aanval in de geschiedenis waarbij alleen maar straalvliegtuigen werden ingezet.

JAGER VAN HET VOLK

Het laatste straalvliegtuig dat door de Luftwaffe in gebruik werd genomen kwam pas in de laatste dagen van de oorlog in actie. Na de Duitse capitulatie ontdekten geallieerde soldaten honderden van dergelijke toestellen in ondergrondse fabrieken, gereed voor actie. In september 1944 gaf Karl-Otto Saur de inschrijvingsspecificaties af voor de bouw van een lichtgewicht straalvliegtuig (van niet meer dan twee ton) dat gemakkelijk te vliegen was en dat in series geproduceerd kon worden door grotendeels ongeschoolde arbeidskrachten. Er kwamen twee voorstellen binnen. Hoewel het ontwerp van Blohm und Voss op papier beter was, werd de Heinkel P.1073 Spatz (mus) besteld. Er werd een testvlucht gemaakt met dit toestel. Het werd in productie genomen en de He 162 werd binnen zes maanden aan de squadrons aan het front afgeleverd. Dit toestel was het eerste operationele vliegtuig met een schietstoel. Het was voorzien van een modern uitziende cockpit met een glazen koepel en één enkele turbostraalmotor die bovenop de romp gemonteerd was. De vleugels, vinnen en neus waren van hout gemaakt. De eerste eenheid die de He 162 kreeg was I/JG 1. Zij leverden hun Fw 190's op 6 februari 1945 in en begonnen te trainen in de nieuwe toestellen. Training speelde eigenlijk geen rol in het oorspronkelijke concept van Saur: de nazi-leiders waren van plan om leden van de Hitlerjugend in het voorjaar van 1945 rechtstreeks vanuit hun zweefvliegtuigen in de He 162 naar het front te sturen. Uiteindelijk werden er nog geen 100 He 162's in gebruik genomen.

EEN STAP TE VER

Een tweede, nog verder gezocht, ontwerp voor een raket-achtig toestel werd nooit in gebruik genomen vanwege de opmars van de geallieerde grondtroepen. De Bachem Ba 349 Natter steeg verticaal op en was geladen met 24 ongeleide luchtraketten in de neus. Nadat de projectielen op de geallieerde bommenwerperformaties waren afgevuurd, moest de piloot uit het toestel springen en landde ook het achterstuk van zijn vliegtuig aan een parachute. Er stonden tien Natters klaar in Kirchheim, maar deze werden vernield toen de geallieerde tanks het vliegveld naderden. Er stonden nog 200 van deze bizarre wapens in bestelling, maar het is zeer onwaarschijnlijk dat de Duitsers met een dergelijk gevaarlijk 'zelfmoordtoestel' nog iets hemelschokkends hadden kunnen uitrichten.

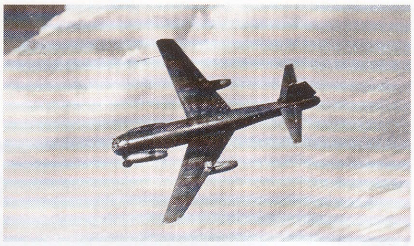

Boven:
De Junkers Ju 287 was de meest futuristische straaljager van de Tweede Wereldoorlog. De gepijlde vleugels die naar voren wezen waren vanuit het oogpunt van aërodynamica zeer efficiënt, maar er was wel een zware liggerconstructie voor nodig. De beschikbare materialen waren niet sterk genoeg voor de krachten die tijdens de vlucht ontstonden.

Onder:
28 februari 1945 - de Bachem Natter wordt klaargemaakt voor de eerste bemande verticale lancering. De Natter was een noodmaatregel. Eigenlijk was hij niet veel meer dan een bestuurde luchtdoelraket. Hij was zeer gevaarlijk: Lothar Siebert, de testpiloot, overleefde de eerste vlucht niet.

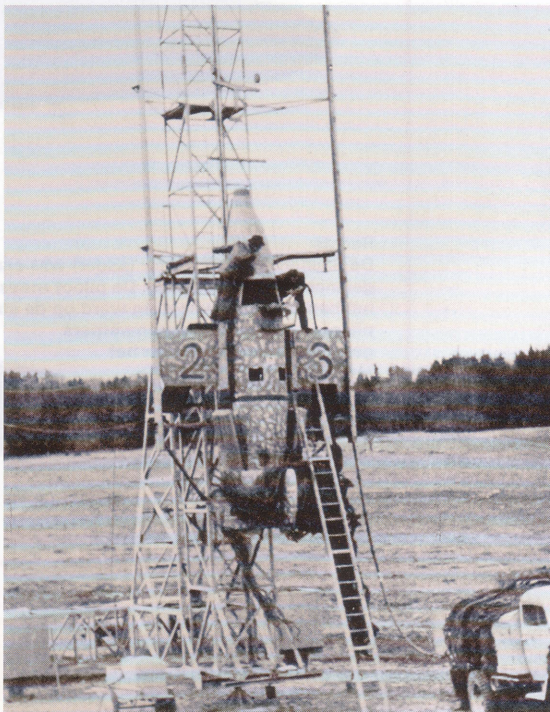

LATE ONTWERPEN: GENIAAL OF GESCHIFT?

Rechts:
De Heinkel 162 had te lijden onder de malaise in Duitsland in 1945: brandstofgebrek, slechte materialen, onervaren arbeiders en piloten en te weinig tijd voor het ontwerp en de ontwikkeling. Door de geallieerde opmars slaagden de nazi's er niet meer in iets aan deze problemen te doen. Na de oorlog bleek uit onderzoek hoe ingenieus het ontwerp van dit toestel eigenlijk was: in de handen van een ervaren piloot zou het zeer effectief geweest zijn.

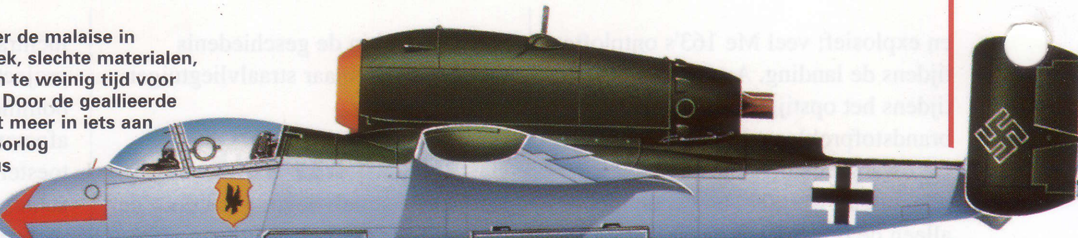

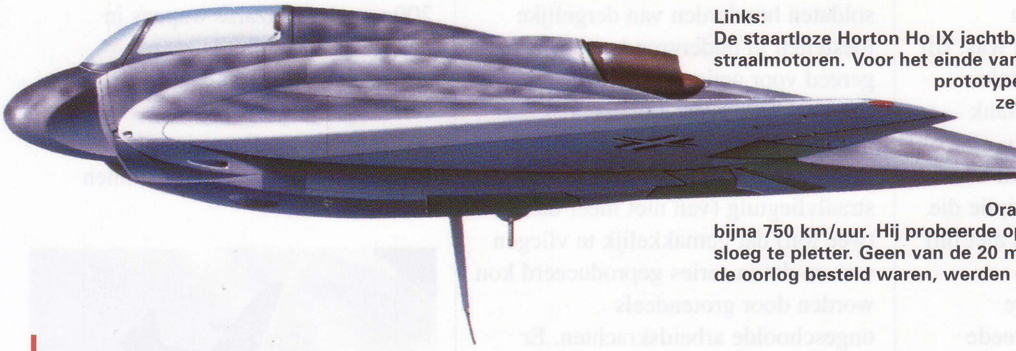

Links:
De staartloze Horton Ho IX jachtbommenwerper had twee straalmotoren. Voor het einde van de oorlog werden er twee prototypes gebouwd. Het was een zeer geavanceerd ontwerp van de gebroeders Horton. Het tweede model haalde bij een testvlucht in Oranienburg een snelheid van bijna 750 km/uur. Hij probeerde op één motor te landen en sloeg te pletter. Geen van de 20 modellen die voor het eind van de oorlog besteld waren, werden afgebouwd.

Boven:
Nadat de productie van de Heinkel He 178 in het najaar gestaakt werd, startte men met het ontwerp van een meer geavanceerde jager met twee nieuwe Heinkel turbostraalmotoren. Na een aantal vluchten waarbij hij door twee Me 110's getrokken werd, maakte de Heinkel He 280 - de eerste echte straaljager en het eerste tweemotorige straalvliegtuig ter wereld - zijn eerste zelfstandige vlucht op 2 april 1941. Het vliegtuig werd echter geteisterd door kinderziektes en werd ingeruild voor de Messerschmitt 262.

Hieronder:
In maart 1944 gaf Hitler toestemming voor het gebruik van bemande raketten voor de aanval op belangrijke doelen. De Fiesler Fi 103R was in feite een bemande V-1. De bedoeling was dat het toestel vanaf een ander vliegtuig gelanceerd werd, waarna de piloot zijn toestel op het doel richtte en eruit sprong. De eerste testvluchten werden uitgevoerd door Hanna Reitsch. Er werden 175 van deze toestellen gemaakt die door de 'Leonidas'-staffel gebruikt moesten worden. In oktober 1944 besloot men echter van het plan af te zien.

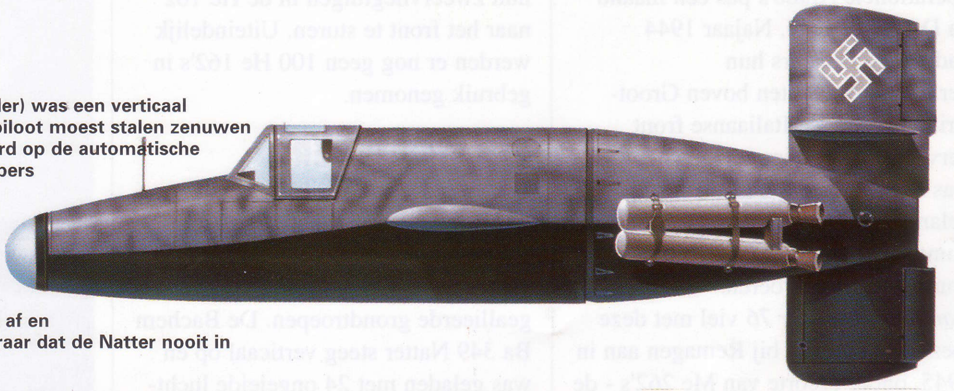

Rechts:
De Bachem BA 349 Natter (adder) was een verticaal gelanceerd raketvliegtuig. De piloot moest stalen zenuwen hebben, want het vliegtuig werd op de automatische piloot in een golf bommenwerpers geschoten. De piloot nam het stuur over zodra hij zich boven de bommenwerpers bevond. Na het afvuren van de 24 ongeleide raketten wierp de piloot het neusgedeelte van het vliegtuig af en sprong hij eruit. Het is niet zo raar dat de Natter nooit in de praktijk gebruikt werd.

HERINNERINGEN AAN NEURENBERG

Links en hieronder: *Adolf Hitler wijdt de* **Feldzeichen** *van nieuwe SA* **Standarten** *in Neurenberg. Rituelen speelden een belangrijke rol tijdens de* **Reichsparteitage**, *maar de bijeenkomsten werden door het gewone volk ook als een leuk uitje gezien. Er kwamen evenveel toeschouwers als deelnemers naar deze festiviteiten.*

NEURENBERG werd gekozen als locatie voor de jaarlijkse congressen van de nazi-partij vanwege het feit dat deze stad al vroeg veel nationaal-socialisten telde en omdat de middeleeuwse keizers hier hun bijeenkomsten belegden. In tegenstelling tot de jaarlijkse bijeenkomsten van andere politieke partijen waar de politieke agenda en de doelen voor het nieuwe jaar besproken werden, hadden de *Parteitage* voornamelijk als doel de partij aan de buitenwereld te laten zien - later lieten de nazi's met de partijdagen zien hoe machtig ze waren.

SOUVENIRS

Elk evenement waar zich een half miljoen mensen op één plek verzamelen laat een sterke indruk achter. De meeste mensen die het nazi-spektakel bijwoonden, wilden daarom iets dat hen aan deze evenementen herinnerde. Kaartjes en programma's werden bewaard en de souvenirverkopers deden goede zaken.

Deelnamespelden en -emblemen van de partijdagen waren zeer gewild: deze werden bijna gezien als herinneringen aan een pelgrimage naar de hoge tempel van het nazisme.

Boven:
De Reichsparteitage werden tot in het kleinste detail georganiseerd. Er waren officiële partijsouvenirs te koop in allerlei variëteiten. Het rode vaantje met het symbool van de partijdagen uit 1934 werd gemaakt als souvenir voor auto's, maar werd ook wel gebruikt om een fiets te versieren. De hoge kosten van het bouwen van tijdelijke en permanente faciliteiten voor de partijdagen werden deels betaald uit publieke donaties: deze oorkonde is voor een donatie van 50 pfennig uit Hamburg in 1934. De sjieke witte kaart zat vast aan een geschenk van de Oberbürgermeister van Neurenberg. Dergelijke geschenken werden aan belangrijke gasten gegeven.

Rechts:
De meeste souvenirs van de partijdagen waren goedkope prullen die in grote series gemaakt werden. Maar voor de rijkeren was er de mogelijkheid hoogwaardige aandenkens te kopen van wereldberoemde fabrikanten van kunst- en gebruiksvoorwerpen. Dit porseleinen bord met een afbeelding van het middeleeuwse centrum van Neurenberg en het stadswapen is voorzien van het opschrift 'Stad van de rijkspartijdagen, Neurenberg'. Het werd gemaakt door de beroemde Duitse porseleinfabrieken in Meissen.

Hieronder:
Een schildje met doosje van de partijdag uit 1929 plus een medaille en een miniatuur van het schildje. De partijdag van 1929 was belangrijk voor de ontwikkeling van de partij en dit schildje groeide uit tot een eresymbool.

Boven:
In het begin van de twintigste eeuw werden er in Duitsland, net als in de rest van Europa, allerlei ansichtkaarten gemaakt die de bezoekers van evenementen naar de thuisblijvers konden sturen. De partijdagen in Neurenberg oefenden een zeer grote aantrekkingskracht uit op de kaartenproducenten die een ongelooflijk uitgebreid assortiment aan producten vervaardigden. De meeste van deze kaarten kon men het hele jaar door in Neurenberg kopen, maar er waren ook speciale uitgaven die alleen tijdens de Reichsparteitage verkocht werden.

Hieronder:
De nazi's gebruikten de partijdagen om indruk te maken op buitenlandse bezoekers. Dit is een uitnodiging van Rudolf Hess aan de schrijver G. Ward Price voor de partijdagen van 1939 - een uitnodiging die afgeslagen moest worden omdat de Duitsers Polen binnenvielen en Groot-Brittannië hen de oorlog verklaarde.

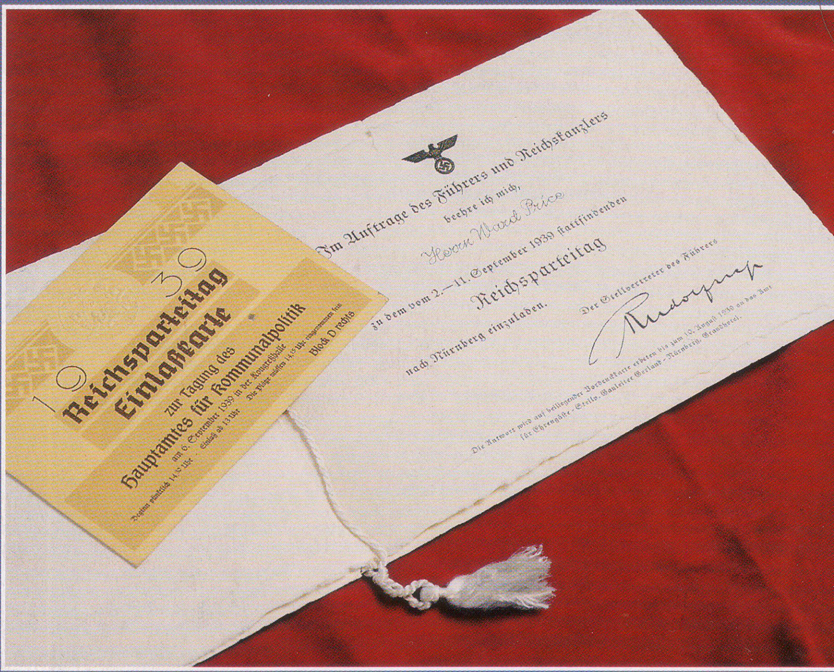

Boven:
De partijdagen leverden steevast een groot aantal herdenkingsboeken en -bladen op. Het populairst waren de geïllustreerde exemplaren met foto's van het evenement.

Hieronder:
In de jaren 30 kregen de jaarlijkse partijdagen telkens een andere naam en werd er een speciaal symbool of logo ontworpen dat gebruikt werd op allerlei zaken die betrekking hadden op het evenement. Op deze speld staat het logo van de partijdagen in 1937, het 'partijcongres van de arbeid'. Dit wordt herhaald op de toegangskaartjes voor de drie hoofdevenementen van het congres dat een hele week duurde.

Rechts en hieronder:
De partijdagen werden niet altijd in Neurenberg gehouden. De eerste bijeenkomst met de naam Parteitage vond in 1926 plaats in Weimar: Hitler was uit de gevangenis vrijgelaten, maar mocht nog steeds geen politieke activiteiten uitvoeren in Beieren. De bijeenkomst startte op 3 juli en eindigde de volgende middag. Hier werd voor het eerste de Blutfahne-ceremonie (in het geheim) gehouden en maakte Joseph Goebbels zijn opwachting. Tien jaar later hadden de nazi's de macht in Duitsland. Om de eerste nazi's te eren en de eerste partijdagen in Weimar te herdenken, werden er zilveren en bronzen spelden gemaakt. Op de speld stond het banier van de SA-afdeling 'Thüringen'.

Kesselring, Albert (1885 - 1960)

Kesselring was een voormalige Luftwaffe-veldmaarschalk die een van de meeste capabele Duitse commandanten op het land zou blijken te zijn. Hij werd geboren in Beieren en diende in de Eerste Wereldoorlog aan het westfront. Hij was een getalenteerd artillerie- en stafofficier en wist op te klimmen tot de rang van Generalmajor in de Reichswehr. Toen de Luftwaffe in 1933 werd opgericht, werd hij daar naartoe overgeplaatst. In 1936 werd hij chef van de generale staf van de Luftwaffe, maar vanwege onenigheid met Erhard Milch verruilde hij zijn baan in 1937 voor het bevel over een operationele eenheid. Hij voerde Luftflotte 1 aan in Polen in 1939 en in Vlaanderen in 1940. Vanaf december 1941 tot maart 1945 was Kesselring de opperbevelhebber van de strijdkrachten in het Middellandse Zeegebied (Italië en Noord-Afrika). Onder zijn bevel vochten de Duitsers een hele serie acties aan de verdedigingslinie die dwars over het Italiaanse schiereiland liep. Vanaf 25 maart 1945 tot 6 mei 1945 was Kesselring verantwoordelijk voor de gevechtsoperaties in het westen van Duitsland. Hij stelde zichzelf aan de gedemoraliseerde staf op zijn HK voor met de woorden "Goede morgen heren, ik ben de nieuwe V3". Op 6 mei 1947 werd hij schuldig bevonden aan het bevel om 335 Italiaanse burgers te executeren als vergelding voor een aanval door Italiaanse partizanen en werd hij ter dood veroordeeld. De straf werd later omgezet tot levenslang. Hij kreeg uiteindelijk gratie en werd op 23 oktober 1952 vrijgelaten. Hij stierf in Bad Neuheim op 16 juli 1960.

Zie ook Hitlers oorlogsapparaat
Nummer 10: De Luftwaffe
Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 18: Sicilië en Italië

Boven:
Albert Kesselring was een getalenteerd stafofficier die pas op 50-jarige leeftijd leerde vliegen. Hij was een effectieve bevelvoerder in de Luftwaffe, maar bleek nog meer in zijn element op het land.

Kinder, Kirche, Küche

Vrouwen hadden een zeer belangrijke positie in de nationaal-socialistische filosofie, zij het in een ondergeschikte rol. 'Kinderen, kerk en keuken', een van de vele nazi-slogans, vatte de positie van de vrouw duidelijk samen: "de plaats van de vrouw is thuis!".

De belangrijkste functie van vrouwen was kinderen baren en hun echtgenoot, de kostwinner, ondersteunen. Deze houding bestond echter al voordat de nazi's de macht grepen. Rond 1920 wilde de Lutherse kerk dat vrouwen thuis bleven. De kerk was fel tegen de veranderingen in de maatschappij die door de Weimar-regering werden doorgevoerd. Rechtse nationalisten in Duitsland zagen de vrouwenemancipatie als een teken van de verdorvenheid van de parlementaire democratie.

Zelfs tijdens de zware oorlogsjaren hadden de nazi's er problemen mee vrouwen in te zetten in het arbeidsproces: pas in 1943 en 1944 werd er optimaal gebruikgemaakt van vrouwelijke arbeidskrachten.

Kindersegen

'Gezegend met kinderen' - de slogan waarmee de nazi's grote gezinnen aanmoedigden. De Duitse term 'Familie' mocht pas gebruikt worden voor gezinnen met vier of meer kinderen. Zo'n gezin werd ook welk aangeduid als *Kinderreich* - een term die oorspronkelijk sarcastisch gebruikt werd, maar onder de nazi's tot een 'titel van respect' uitgroeide.

Het gezin werd gezien als de 'cel waaruit de natie zou ontkiemen'. Volgens Hitler moesten grote gezinnen ervoor zorgen dat de Duitse bevolking sneller groeide dan die van de Slavische volken in het oosten. Naast het Kruis van het Duitse Moederschap dat werd uitgereikt aan moeders met grote gezinnen bestonden er ook speciale leningen, kindergeld en gezinsuitkeringen. Het kruis werd jaarlijks uitgereikt op 12 augustus - de verjaardag van Hitlers moeder Klara. Echtparen die geen kinderen wilden, waren nog minder dan "deserteurs op het slagveld".

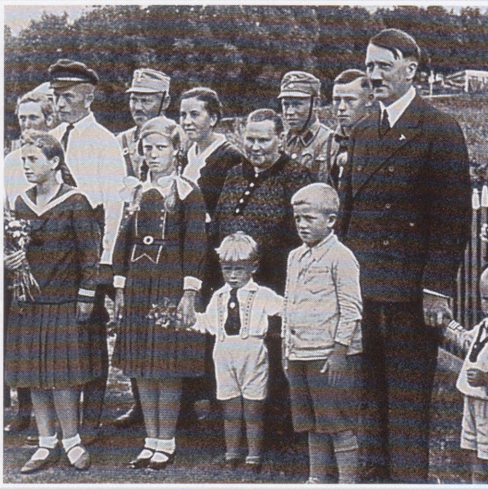

Rechts:
Adolf Hitler bezoekt een boerengezin in Oost-Pruisen. De drie generaties op de foto voldoen sterk aan het nazi-ideaal, temeer daar de boeren gezien werden als de kern van het volk.

Kirdorf, Emil (1847 - 1938)

Kirdorf was een steenrijke mijnbouwer uit het Rijnland en een extreme nationalist. In 1873 richtte hij de *Gelsenkircher Bergwerks AG* op. Dit bedrijf bouwde hij uit tot een enorm conglomeraat van steenkool- en staalfabrieken. Na 1920 was hij een van de oprichters van de *Vereinigte Stahlwerke AG*, een onderneming die zou uitgroeien tot de grootste staalproducent van Duitsland. Kirdorf was een industrieel van de oude stempel, die zich fel verzette tegen de vakbonden. Hij ontmoette Hitler persoonlijk in 1927 en werd een trouw lid van de nazi-partij. Dankzij zijn relaties met de industriëlen in het Ruhrgebied kwam Hitler in contact met andere zakenmensen. Hij trok zich van 1928 tot 1934 terug uit de partij omdat hij erop tegen was dat Gregor Strasser van de NSDAP een socialistische organisatie wilde maken. Na de Nacht van de Lange Messen meldde hij zich weer aan bij de beweging.

Rechts:
De onmetelijk rijke Emil Kirdorf was een rechtse fanaticus en een felle tegenstander van alles wat op socialisme leek. Door de steun van de oude staalbaron schaarden industriëlen zich in de jaren 20 achter de nazi's.

Klausener, Erich (1885 - 1934)

De jurist en oorlogsveteraan Erich Klausener was een vrome katholiek. Na 1920 bekleedde hij een hoge functie op het ministerie van welzijn. Later zou hij de leiding krijgen over de politie-afdeling van het Pruisische ministerie van binnenlandse zaken. Hij leidde de Berlijnse tak van de Katholieke Actie, een lekenorganisatie die door het Vaticaan gebruikt werd om invloed uit te oefenen op de politiek. Toen de nazi's in 1933 aan de macht kwamen, werd Klausener op een zijspoor gezet. Zijn bijdrage aan de toespraak die Von Papen in 1934 in Marburg hield en waarin de anti-christelijke aspecten van het nazisme bekritiseerd werden, wekte de woede van Hitler op. Op 24 juni 1934 veroordeelde Klausener openlijk de rassenpolitiek van de nazi's tijdens een toespraak in Berlijn. Hierdoor kwam zijn naam op de dodenlijst van de nazi's en werd hij een week later, tijdens de Nacht van de Lange Messen, door twee SS'ers vermoord. Met een plechtige herdenkingsmis voor Klausener gaf de katholieke kerk aan de verklaring dat dit een zelfmoord was geweest niet te accepteren. De advocaten die zijn weduwe vertegenwoordigden, dienden zelfs een eis tot schadevergoeding in - en werden daarop in Sachsenhausen opgesloten totdat ze hun eis introkken.

Rechts:
Erich Klausener was een van de eerste prominente slachtoffers van de **Kirchenkampf** ***van de nazi's: de stilzwijgende oorlog tegen het christendom.***

Klee, Paul (1879 - 1940)

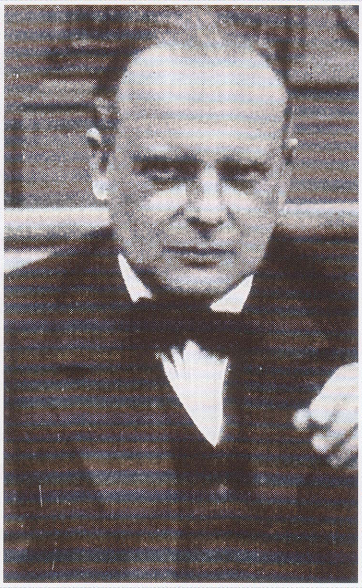

Zwitserse schilder en graficus. Zijn kunst werd in het Derde Rijk gezien als 'Entartete Kunst'. Hij gaf les aan het Bauhaus in Dessau, en werd wereldbekend met zijn expressionistische, abstracte kunst. Als professor aan de academie in Düsseldorf beïnvloedde hij een hele generatie avantgardistische kunstenaars.

De nazi's vonden Klees werk maar niets en noemden het *'krickel-krackel'*.

Klee werd tot 'belangrijke vijand' verklaard door Rosenbergs *Kampfbund für Deutsche Kultur*. Toen de nazi's in 1933 aan de macht kwamen, werd hij gedwongen naar Zwitserland terug te keren.

In 1937 namen de nazi's 102 van zijn kunstwerken in beslag omdat ze onwaardig waren om tentoongesteld te worden. Veel daarvan werden echter wel op de tentoonstelling voor Entartete Kunst vertoond en daarna verbrand.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 6: Kunst onder de nazi's

Rechts:
De gedurfde, experimentele kunst van Klee leek in niets op de realistische kitsch waar de nazi's zo van hielden.

Kleist, (Paul Ludwig) Ewald von (1881 - 1954)

Von Kleist kwam in 1900 bij de doodskophuzaren en werd in 1914 tot kapitein bevorderd. Hij diende als stafofficier tijdens de Eerste Wereldoorlog en klom na de oorlog op in de Reichswehr. Von Kleist was *Generalmajor* toen de nazi's aan de macht kwamen, maar door zijn verzet tegen de SA werd hij in 1938 gedwongen zijn functie neer te leggen. Bij het uitbreken van de oorlog werd hij teruggehaald en tijdens de Poolse campagne voerde hij een korps aan. Hoewel hij niet helemaal overtuigd was van de waarde van de pantsers, kreeg hij de taak de pantserdoorbraak via de Ardennen aan te voeren - vooral om de heetgebakerde tankcommandanten als Guderian in toom te houden. Hij had succes: Von Kleists pantsertroepen zorgden voor de beslissende doorbraak in Frankrijk in 1940, hoewel het succes vooral aan zijn ondergeschikten te danken was. Von Kleist werkte vervolgens op de Balkan en in Rusland in 1941-42. In Rusland had hij goede contacten met minderheidsgroeperingen en slaagde hij erin Centraal-Aziaten en Kozakken te rekruteren voor het Duitse leger. Hij had het bevel over legergroep A in de opmars naar de Kaukasus in 1942 en bewees zijn militaire talent tijdens de terugtocht na de val van Stalingrad. Von Kleist werd tot veldmaarschalk bevorderd op de dag dat Stalingrad viel. Samen met Von Manstein werd hij in maart 1944 door Hitler ontslagen. In 1945 werd hij door de Britten gevangen en veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf vanwege oorlogsmisdaden in Joegoslavië. Vervolgens werd hij aan de Sovjet-Unie overgedragen. Hij stierf in oktober 1954 in een krijgsgevangenenkamp bij Wladimirowka.

Boven:
Ewald von Kleist was alles waar Hitler een afkeer van had: een aristocratische Pruisische cavaleriegeneraal uit een oude militaire familie.

Kleist-Schmenzin, Ewald Heinreich (1890 - 1945)

Von Kleist-Schmenzin was een monarchist die in de jaren na de Eerste Wereldoorlog actief was geweest in rechtse nationalistische kringen. Nadat hij Hitler ontmoette in 1932, werd hij een actieve tegenstander van de nazi's. Hij werd in 1933 twee keer gearresteerd vanwege zijn openlijke kritiek op het regime, waarbij hij een keer de SA'ers met een geweer van zijn land joeg. Hij ging in 1938 naar Londen om de Britten te verzoeken zich te verzetten tegen de annexatie van het Sudetenland. Vanwege zijn deelname aan de samenzwering tegen Hitler in 1944 werd hij gearresteerd en door rechter Roland Freisler berecht. Freisler werd gedood door een Amerikaans bombardement voordat hij uitspraak kon doen, maar uiteindelijk werd Von Kleist-Schmenzin alsnog veroordeeld. Op 9 april 1945 werd hij onthoofd in de gevangenis bij Plötzensee.

Klemperer, Otto (1885 - 1973)

Otto Klemperer is een van de grote kunstenaars die Duitsland ontvluchtten. In 1906 aanvaardde hij zijn eerste functie als dirigent in Berlijn. In de 20 jaar daarna bouwde hij een goede reputatie op als regisseur van opera's. Klemperer werd in 1927 tot directeur van het Kroll operahuis in Berlijn benoemd en groeide in de zes jaar daarna uit tot een Europese grootheid op het gebied van moderne muziek. Moderne muziek viel echter niet in de smaak bij de Duitse nationalisten en hij kreeg steeds meer commentaar van nationalistische critici. Toen de nazi's aan de macht kwamen, werd Klemperer ontslagen. Hij besefte dat er geen toekomst was in nazi-Duitsland voor een joodse dirigent, en daarom emigreerde hij naar de VS. Na de oorlog keerde hij terug naar Europa.

Kluge, veldmaarschalk Hans Günther (1882 - 1944)

Hij nam in 1901 dienst in het leger en diende tijdens de Eerste Wereldoorlog als officier in de generale staf. Hij werd in 1938 gedwongen zijn functie neer te leggen, maar werd later weer opgeroepen om het vierde leger in Polen en Frankrijk te leiden. In 1940 werd hij bevorderd tot veldmaarschalk. Zijn legergroep voerde daarna de invasie van Rusland in 1941 aan. In deze periode startte ook zijn vete met pantserspecialist Heinz Guderian, wiens Panzergruppe officieel onder Von Kluge viel. Het was een langdurige, wederzijdse afkeer: in 1943 daagde Von Kluge Guderian uit voor een duel en vroeg Hitler zijn secondant te zijn! Hij werd in 1942 bevorderd tot bevelvoerder over de Heeresgruppe Mitte. Hitler vond de niet-rokende, niet-drinkende Pruis wel aardig en probeerde zich in 1942 van zijn trouw te verzekeren door hem RM 250.000 te geven voor zijn 60e verjaardag. In 1944, nadat Rommel gewond was geraakt, nam Von Kluge het bevel van legergroep B in Normandië over. Hoewel hij zelf geen actieve samenzweerder was, draaide het verzet vanuit het Duitse leger tegen Hitler lange tijd rond de staf van Von Kluge, onder kolonel Henning von Trescow. Von Kluge was wel op de hoogte van de op handen zijnde bomaanslag, waarbij immers veel officieren betrokken waren die onder hem gediend hadden in Rusland. Ook de Gestapo wist dat hij op de hoogte was en riep hem na de mislukte aanslag op het matje. Op 18 augustus 1944 pleegde hij zelfmoord op het historische Frans-Pruisische slagveld bij Metz.

Koch, Ilse (1906 - 1967) en Karl (1903 - 1945)

Ilse Koch, de '*Hexe* (de heks) van Buchenwald', was een voormalige secretaresse en bibliothecaresse. In 1936 trouwde ze met *Standartenführer* Karl Koch, commandant van concentratiekamp Sachsenhausen. Toen hij in 1937 commandant werd van het nieuw gebouwde kamp in Buchenwald, werd zij daar een SS-*Aufseherin.*

Standartenführer Karl Koch ging in 1931 bij de SS en werkte in de kampen Sachsenburg, Esterwegen en Lichteburg. Hij had de leiding over het beruchte Columbia Haus in Berlijn, voordat hij overgeplaatst werd naar Sachsenhausen en Buchenwald.

Ilse Koch was een sterk gebouwde, sadistische nymfomane die te paard door het kamp reed en de gevangenen naar willekeur met haar zweep sloeg. Haar hobby was huishoudelijke artikelen zoals lampenkappen maken van de huid van vermoorde gevangenen.

Karl Koch profiteerde mateloos van zijn positie. Hij bestal de gevangenen en verrijkte zich aan hun arbeid. In 1941 werd er een onderzoek naar corruptie tegen hem uitgevoerd, maar werd hij bij gebrek aan bewijs vrijgesproken. Voor straf werd hij echter naar het Russische krijgsgevangenenkamp Majdanek gestuurd. Tijdens zijn tijd in Majdanek zag Koch toe op de expansie van het kamp en de verbouwing tot vernietigingskamp.

Hij werd herhaaldelijk wegens zijn kwalijke praktijken aangeklaagd. In 1944 werd hij tenslotte berecht door een *SS-Gericht* onder leiding van SS *Obergruppenführer* Prinz Waldeck-Pyrmont. Hij werd beschuldigd van fraude, verduistering, insubordinatie en het bedreigen van nazi-functionarissen. Hij werd ook beschuldigd van de moord op twee gevangenen, Kramer en Peix, die betrokken waren geweest bij zijn plannen, en van de moord op een SS-bewaker die tegen hem wilde getuigen. Hij werd door het SS-gerecht schuldig bevonden en begin 1945 opgehangen.

Ilse Koch werd ook berecht, maar alleen op de beschuldiging van het aannemen van gestolen goederen.Hoewel ze werd vrijgesproken door de SS-rechtbank, werd ze door de Amerikanen in 1947 nog eens berecht. Na de oorlog zat ze een korte straf uit. In 1949 werd ze opnieuw gearresteerd door de regering van West-Duitsland en tot levenslang veroordeeld. De psychiaters die haar onderzochten, noemden haar een "perverse, nymfomane, hysterische, machtsbeluste duivelin". Ze verhing zichzelf in de gevangenis in Aibach op 1 september 1967.

Boven:
Ilse Koch gaf nooit een van de beschuldigingen aan haar adres toe, ondanks het overweldigende bewijs. 17 jaar lang bleef ze maar beroep aanvragen. Dit werd telkens weer afgewezen. Het bewijs was duidelijk - volgens psychiaters was ze een "machtsbeluste duivelin".

Zie ook Nazi verschrikkingen
Nummer 12: Buchenwald

Kolbe, pater Maximilian (1894 - 1941)

Kolbe, een Poolse Franciscaan die de apostolische orde *Militia Immaculatae stichtte,* offerde zichzelf op om Francis Gajowniczek, een Poolse gevangene in Auschwitz te redden. Na zijn arrestatie in 1941 werd Kolbe naar Auschwitz gestuurd, wat toen nog een 'normaal' concentratiekamp was. Na een ontsnapping gaf *Obersturmbannführer* Fritsch, de kampcommandant, het bevel 10 mannen uit het cellenblok als straf te laten verhongeren. Pater Kolbe bood zichzelf aan. Hij zei tegen Fritsch, "Ik ben alleen op deze wereld; die man, Francis Gajowniczek, heeft een gezin om voor te leven". De kampcommandant antwoordde "Aanvaard". Kolbe was de laatste van de 10 die stierf, na een maand in een onverwarmde kelder zonder voedsel. Hij werd uiteindelijk met een dodelijke injectie om het leven gebracht. In 1971 werd hij door paus Paulus zalig verklaard ten overstaan van een menigte met o.a. Francis Gajowniczek en zijn vrouw. In 1983 werd hij door paus Johannes Paulus II heilig verklaard als de heilige Maximilian.

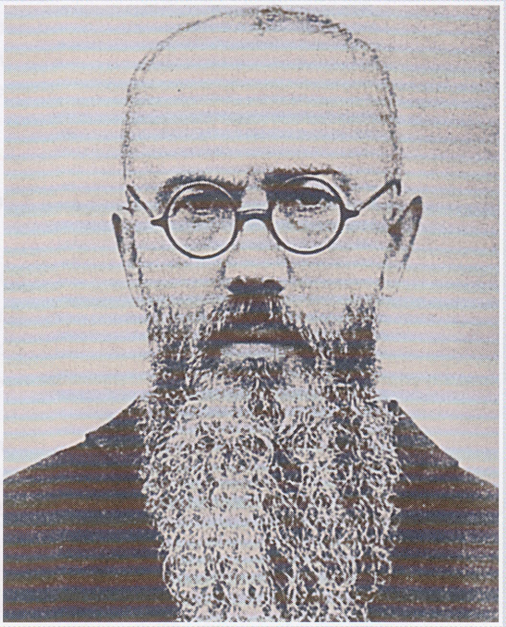

Rechts:
Rome wacht normaliter tenminste 50 jaar na de dood van een heilige alvorens hem heilig te verklaren, maar paus Johannes Paulus II maakte een uitzondering voor pater Kolbe.